

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

**KRESEBNÉ POJETÍ FIGURY V POHYBU
U DĚTÍ NA 1.STUPNI ZŠ**

**(DRAWING CONCEPT OF FIGURE IN MOTION
BY CHILDREN IN PRIMARY SCHOOL)**

Diplomová práce

Autor: Hana Randáčková

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Kouřilová

České Budějovice

2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Znojmě dne 24.4.2011

.....
podpis

Poděkování:

V první řadě bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce Mgr. Janě Kouřilové za její odborné vedení, obětavost, trpělivost, a také cenné rady a důležité připomínky, které mi pomohly při tvorbě této diplomové práce. Dále děkuji Základní škole Pražská ve Znojmě, kde jsem svůj výzkum směla provádět, a to zejména paním učitelkám 1.stupně za jejich vřelý a obětavý přístup. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat také lidem ve svém okolí, a to hlavně své rodině za jejich podporu a pevné nervy.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na vývoj kresby lidské figury v pohybu u dětí na 1.stupni ZŠ. Teoretická část je zaměřena na shrnutí poznatků vývojové psychologie, zejména je charakterizován vývoj dětí mladšího školního věku v jednotlivých vývojových etapách, a dále také poskytuje informace o výtvarném projevu dítěte a jeho vývojových stádiích. Praktická část zobrazuje výsledky zkoumání kreseb lidské postavy u dětí od 1.-5.třídy. Dále sleduje schopnost dítěte zachytit postavu v pohybu a její porovnávání, jakým způsobem se kresba lidské figury vyvíjí. Výsledky byly hodnoceny podle předem určených kritérií a následně vyhodnocovány.

Klíčová slova

Kresba, lidská postava, pohyb, profil, období mladšího školního věku

Abstract

The diploma thesis deals with development of lower elementary school children human figure in motion drawing. The theoretical part of the thesis aims to summarize findings of developmental psychology, it especially describes development of younger school age children during particular stages of development, and further it provides information about child's artistic expression and its development stages. The practical part of the thesis shows research results of human figure drawings of children from the 1st to the 5th grade. Furthermore, child's ability to capture the figure in motion is observed and development of this capture is compared. Results were assessed according to criteria determined in advance, and subsequently analyzed.

Key words

Drawing, human figure, motion, profile, period of lower elementary school age

Obsah

Úvod	8
Teoretická část	9
1. Dítě na 1.stupni ZŠ	9
1.1 Školní věk.....	9
1.2 Mladší školní věk.....	10
1.3 Základní dovednosti a schopnosti v mladším školním věku.....	12
1.4 Tělesný a pohybový vývoj.....	14
1.5 Kongnitivní vývoj.....	14
1.6 Emoční vývoj a socializace.....	16
2. Kresba	18
2.1 Začátek kresby.....	18
2.2 Rozvoj kresby.....	20
2.3 Psychologická podstata kresby.....	21
2.4 Význam kresby.....	22
2.5 Témata kresby.....	23
2.6 Charakteristika vývoje výtvarného projevu dětí.....	24
2.7 Symboly, které děti používají	24
3. Vývoj dětského výtvarného projevu	26
3.1 První období – Bezobsažná čáranice.....	26
3.2 Druhé období – Obsažná čáranice.....	26
3.3 Třetí období – Přejchod ke znakové kresbě.....	27
3.4 Čtvrté období – Znaková kresba.....	27
3.5 Páté období – Spontánní realismus.....	28
3.6 Šesté období – První krizová situace.....	30
3.7 Sedmé období – Vizualní realismus.....	30

4. Kresba a její odlišnosti.....	32
4.1 Typy kreslířů.....	32
5. Kresba postavy.....	33
5.1 Vznik představy o lidském těle.....	33
5.2 Kresba člověka.....	33
5.3 Kresba a pohyb.....	36
Praktická část.....	38
1. Cíle výzkumu.....	38
2. Výzkumné otázky.....	38
3. Charakteristika vzorku dětí.....	38
4. Metody získávání dat a způsobu práce.....	40
5. Metoda zpracování dat.....	41
6. Výsledky a jejich interpretace.....	44
1. Skupina.....	44
2. Skupina.....	49
3. Skupina.....	54
4. Skupina.....	59
5. Skupina.....	64
6. Skupina.....	69
7. Odpovědi na výzkumné otázky.....	78
8. Závěry výzkumné studie.....	80
Závěr.....	83
Seznam použité literatury.....	84
Jiné zdroje.....	86
Přílohy.....	87

Úvod

„ Naivní malíři jsou děti, které najednou vzali tužku nebo štětec, a tím prvním pohybem ruky na čistou plochu zjistili, že obrazy jsou nejen jejich hřištěm, ale i obranou proti nudě, hojivou krásou, prostou jak léčivé byliny.“

Bohumil Hrabal¹

Dětská kresba je krásná a úžasná věc. Je to takové okno do dětské duše, které se nám otevírá, ale my ten okamžik otevření musíme vystihnout. Je čistá a neposkvřněná, tak jako děti samy. Je krásné pozorovat, jak dítě roste a vyvíjí se, a stejně tak je úžasné, jak se vyvíjí i kresba dítěte. Vždyť právě kresba bývá prvním dárkem, který dítě vytvoří, a který nás potěší. Proto jsem si vybrala tuto diplomovou práci. Ráda bych prozkoumala to dětské hřiště, které popisuje Bohumil Hrabal a snažila se mu aspoň z části porozumět.

Z části mě k tomu vede i moje budoucí povolání, které jsem si zvolila, a které mě nesmírně baví. Vždyť právě děti jsou těmi živými květinami na zemi a je velmi důležité jim porozumět ve všech směrech. Na kresbu je důležité dívat se dětskýma očima a snažit se v ní hledat a nacházet. Kresba dítěte nám dokáže vyjádřit nejen nálady, pocity, ale také kus toho vnitřního srdíčka v životě dítěte. Přitahuje nás svojí originalitou a spontánností. Není důležité se dívat na kresbu, jakou technikou ji dítě nakreslilo, ale zaměřit se na její obsah. Jako budoucí učitelka na prvním stupni se s touto kresbou budu setkávat prakticky na každém kroku a je důležité se v ní alespoň trochu orientovat.

A proč právě *Figura v pohybu*? Nejenom, že jsem tedy studentkou prvního stupně ZŠ, ale moje zaměření je právě tělesná výchova. Proto je pro mě velmi zajímavé pozorovat, jak dítě pohyb vnímá a co si pod tímto pojmem dokáže představit. Nejdůležitější však je, jakým způsobem jej dokáže znázornit a nakreslit.

¹ <http://www.databazeknih.cz/citaty/bohumil-hrabal-190>

Teoretická část

1. Dítě na 1.stupni ZŠ

1.1 Školní věk

Pro dítě je důležitým mezníkem v jeho životě nástup do školy. Dítě dostává novou roli, tedy roli školáka a začíná další nová životní fáze. Škola ovlivňuje další rozvoj dítěte, a tím i celé jeho dětství. Projeví se to i v oblasti sebehodnocení a selhání ve škole může být někdy rozhodující pro další životní směr. Ve věku 6-7 let dojde u dítěte k různým změnám. Většina z nich je důležitá pro zvládnutí požadavků ve škole (Vágnerová, 2005).

Školní věk můžeme rozdělit na tři dílčí fáze:

- 1. Raný školní věk** – začíná nástupem do školy, tedy 6-7 let až do 8-9 let. V tomto období zaznamenáváme změnu sociálního postavení i různé vývojové proměny, které se projevují hlavně ve vztahu ke škole.
- 2. Střední školní věk** – začíná mezi 8-9 rokem a trvá do té doby, než dítě nastoupí na druhý stupeň, tedy 11-12 rok. Zaznamenáváme zde opět mnoho změn a považujeme toto období za přípravu na dospívání.
- 3. Starší školní věk** – trvá zhruba do 15 let a je to tzv. období 2.stupně základní školy.

(Vágnerová, 2005)

Kuric (1986) upozorňuje na rozdíl první etapy, tedy zhruba začátek školní docházky a druhé etapy, která trvá mezi 10. a 11. rokem. První etapa se vyznačuje tím, že se dítě pozvolna adaptuje na školu a její požadavky. V druhé etapě se formují nejen zájmy, ale i životně důležité postoje a vazby mezi žáky se dostávají na vyšší úroveň (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Školní věk tedy můžeme nazvat, jako oficiální vstup dítěte do společnosti, kterou představuje právě škola. Dítě musí potvrdit své kompetence, pilně pracovat a plnit povinnosti. Tato fáze je označována jako fáze píce a snaživosti, kde je důležité uspět a prosadit se (Erikson, 1963 in Vágnerová, 2005). Toto období lze ale také označit jako fáze vytvoření horizontálního společenství, tzn. své vrstevnické skupiny. Dítě

potřebuje, aby uspělo v obou oblastech, aby bylo pozitivně hodnoceno a akceptováno (Vágnerová, 2005).

Toto období, které volně nastupuje po předškolních letech je velmi významné. U dětí dochází k různému utřídování a propojování různých vývojových dovedností, a tím jsou tedy schopny plnit stále náročnější úkoly. Děti bývají v tomto věku už samostatnější, dokáží se samy obléct, najíst a umýt. Je na ně spolehnouti, neboť zvládají jednoduché úkoly a povinnosti. Děti v tomto věku tedy začínají mít pod kontrolou sebe i svět kolem nich. Na začátku školní docházky je nesmírně důležité, aby měly děti možnost získávat různé sensorické zkušenosti při hře i při práci s různým materiálem, jako jsou stavebnice, barva, papír, voda a spousta jiných. Děti v tomto věku také touží po přátelství a snaží se mít kamarády a zároveň jimi být, snaží se dělat všechno správně a s chutí se pouští do všech úkolů (K. Eileen Allen, Lyn R. Marotz, 2002).

1.2 Mladší školní věk

Mladší školní věk je dán vstupem do školy, tedy zásadní změnou v životě dítěte. Dítě se přizpůsobuje novému prostředí, osvojuje si nové sociální role, jak komunikovat se spolužáky a s učitelem. Školák má řadu povinností, které se sledují a hodnotí (Hříchová, Novotná, Miňhová, 2000).

Za mladší školní období považujeme dobu zpravidla mezi 6-7 rokem, kdy dítě vstoupí do školy, do 11-12 let, kdy u dítěte začínají první známky pohlavního dospívání, a také průvodní psychické projevy. Toto období nejvýznamněji poznamenává právě svět školy.

Změny v tomto období nejsou ani tak bouřlivé jako v následujícím dospívání. Také psychoanalýza označila tento věk jako období latence-tedy období, kdy je ukončena část psychosexuálního vývoje, a kdy pudová a emoční složka dřímá (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Kdybychom chtěli toto období nějak charakterizovat, mohli bychom ho nazvat věkem střízlivého realismu. Na rozdíl od menšího dítěte, které je závislé na svých vlastních přáních a fantaziích, školák se zaměřuje na to co je, a jak to je. Chce pochopit okolní svět, a také chápat jeho věci „doopravdy.“ Tento charakteristický rys školáka se promítá v jeho mluvě, kresbě, písemných projevech, čtenářských zájmech a i ve hře.

Školák se stále více zajímá o poučné knihy, různé encyklopedie, ve kterých se snaží dozvědět se co nejvíce o věcech, lidech a cizích zemích, a také se zajímá o cestopisy, robinzonády, indiánky, historické a válečné povídky, dobrodružné romány, které jeho zkušenosti rozšiřují a prohlubují. V kresbě dává přednost realistickým ilustracím a to i dnes, kdy jsou moderně ovlivněny. Snaží se i ve hře o věrnou spodobu úloh (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Zájmy čtenářské umožňují dítěti rozšiřovat duševní obzor a poznávat dosud neznámé věci. Dítě se tedy nejprve učí číst, a poté už čte samo bez dopomoci. V nižších třídách mají děti největší zájem o pohádky, které zejména uspokojí jejich fantazii. Ve čtvrtém a pátém ročníku už mají děti zájem spíše o realističtější povídky ze života dětí, a také pohádky se složitější dějovou výstavbou. Knihy by měly být přiměřené věku dítěte. Důležité jsou v knihách ilustrace, které přispívají k názornosti (J.Kuric, 1964).

Nejprve bývá realismus školáka závislý na tom, co mu povědí rodiče, učitelé a knihy, jedná se tedy o *realismus naivní*. Teprve později se dítě stává kritičtější a i jeho přístup ke světu je *kritický realistický* (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Od 7. roku je také kresba velmi realistická. Období, kdy se dítě snaží ve svých kresebných projevech zachytit co nejvíce detailů, se nazývá **realistickým obdobím** (Říčan, 1989, Matějček, 1991).

Do 8. roku dítěte se ještě jedná o naivní realismus, od 9.roku, kdy se u dítěte rozvíjí kritické myšlení, se jedná o **kritický realismus** (Hříchová, Novotná, Miňhová, 2000).

I v tomto věku chce být dítě aktivní ke světu. Dítě chce věci prozkoumávat a to doopravdy a skutečně. Proto jsou pro něj tak oblíbené pokusy a všelijaké zkoušení nových možností v technických oblastech. Ukázalo se, že nejhůře se učily děti, které měly pouze slovní výklad, který mají často v běžné škole. Děti, které viděly vztahy na obrázcích, a byly konkrétně znázorněny, na tom byly o poznání lépe a nejlépe dopadly děti, které kromě samotného výkladu a ilustrací měly ještě materiál, se kterým mohly samy dělat pokusy.

Matějček (1986) pokládá mladší školní období dítěte za přechod mezi hravým předškolním věkem a vyspělejšími obdobími školáka. Děti v mladším věku jsou hravé a jsou schopny soustředit se na jednu věc jen asi 10 minut. Stále mají rády pohádky a hry, a stále se při nich ještě děvčata a chlapci nemísí. Tato etapa sebou přináší více zranitelnosti, a proto vyžaduje mnohem více trpělivosti rodičů a učitelů (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Důležité je, aby dítě pochopilo rozdíl mezi dřívějšími a novými právy a povinnostmi. Již před vstupem do školy si dítě zvyká na myšlenku, že se musí učit proto, aby jednou bylo tím, čím kdysi bylo ve svých hrách. Proto dítě jeví zájem o okolní svět (A.V. Petrovskij, 1977).

Ve škole dostává novou roli, roli žáka a spolužáka. Musí respektovat určité normy a přijmout autoritu učitele. Děti a zároveň jejich spolužáci jsou pro něj rovnocennými partnery, se kterými se porovnává. Dítě školou povinné potřebuje být hodnoceno od svých spolužáků a vrstevníků pozitivně, a tím si i získat určité postavení ve skupině. Ve škole je posuzováno dítě podle svých výsledků. Matka a otec jsou pro dítě v tomto věku pocitem bezpečí a jistoty. S nástupem do školy se může změnit i postavení dítěte v rodině, podle toho jaká očekávání jsou na dítě kladena. Pro nejlepší vývoj dítěte je kompletně fungující rodina. Rodina je pro dítě určitým modelem chování, a pokud se rozpadne, ztrácí dítě možnost nabrat potřebné zkušenosti. Mění se i vztah k rodičům a způsob komunikace. Odlišnost pohlaví je čím dál tím větší a děti dávají přednost vrstevníkům stejného pohlaví (Vágnerová, 2005).

1.3. Základní dovednosti a schopnosti v mladším školním věku

Pohybové a ostatní schopnosti jsou značně závislé na tělesném růstu. Ten bývá během tohoto období většinou plynulý a školní dítě se tedy zdá většinou harmonicky vyvinuté. Dnešní školní děti jsou v průměru silnější a větší než tomu bylo před třiceti lety.

Velmi významně se během tohoto období zlepšuje i **hrubá a jemná motorika**. Pohyby už bývají u dětí rychlejší, svalová síla je větší, velmi nápadná je lepší koordinace celého těla. S tím samozřejmě roste zájem o pohybové a sportovní hry, které vyžadují obratnost, vytrvalost a sílu. Na koordinaci však závisí i zlepšený vývoj při psaní a kreslení. Rozdíly v těchto pohybových dovednostech jsou mezi dětmi podmíněny tím, jak je rodiče povzbuzují nebo naopak tlumí jejich vzestup. Děti, které jsou rodiči omezované nebo tělesně slabé podávají nižší výkony a zároveň ztrácí zájem o pohybové aktivity, které se tím pádem málo rozvíjejí. Dítě v tomto období si je moc dobře vědomo svých zdarů a nezdarů a začíná je poměřovat i s výkony jiných dětí.

Opakované studie ukazují, že jak tělesná síla, tak i obratnost rozhodují o obdivu a o vedoucím postavení dítěte ve skupině.

Také druhá složka, tedy **smyslové vnímání**, se v tomto věku vyvíjí. Ve všech oblastech vnímání, tedy zejména zrakového a sluchového, pozorujeme u dětí v tomto věku výrazné pokroky. Dítě bývá většinou vytrvalejší, pečlivější a pozornější a všechno velmi důkladně zkoumá. Je poměrně dobrým a kritickým pozorovatelem. Věci už nevnímá vcelku, ale velmi často je prozkoumává po částech, až do detailů.

Dítě začíná mít pojem o čase a je schopné si vybavit a vzpomenout na minulé události. Vybavit si tyto dřívější vjemy v paměti dosahují u dětí až překvapivého vrcholu.

Nejen motorika a smyslové vnímání, ale i **řeč** se v tomto věku rozvíjí. Nejen, že je řeč předpokladem pro úspěšné školní učení, ale napomáhá pamatování. V tomto období narůstá výrazně slovní zásoba, délka a složitost vět narůstá, souvětí bývají složitější. Počet slov, která dítě používá aktivně nebo jim rozumí, stále stoupá. Dítě začíná používat nová slova a nové významy s větším porozuměním (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Ve školním období dochází k zdokonalování řečových schopností a dovedností. Dítě si během vyučování osvojí mnoho nových pojmů a nových slov, a tím se zvyšuje i jeho slovní zásoba. Řeč jde ruku v ruce s myšlením, což je podle J. Piageta na úrovni logických operací. Dítě si během školní docházky více uvědomuje nejen požadavky školy, ale i svoje možnosti, je srovnáváno a hodnoceno podle určitých kritérií. Působí to jak na sebehodnocení dítěte, tak i na jeho sebedůvěru. V tomto období je velmi důležité kladné hodnocení a úspěšnost dítěte. Pokud nejsou v dostatečné míře uspokojovány, způsobují stres a frustraci. Erikson (1966) hovoří o tzv. fázi pýle a snaživosti, kdy se dítě projevuje svým výkonem (Hříchová, Novotná, Miňhová, 2000).

Vývoj řeči také podporuje rozvoj **paměti**. Je krátkodobá i dlouhodobá. Dítě dokáže velmi dobře reprodukovat novou látku. Co se týče učení, dítě je schopno soustředit se na více aspektů, neboť složitost učení roste. Dítě si osvojuje určité postupy a v podstatě „se učí, jak se má učit“ (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Paměť dítěte se vlivem školního vyučování rychle zlepšuje. Zlepšuje se jak rychlost, tak kvalita i rozsah. Malý školák začíná kromě mechanické paměti uplatňovat i logickou paměť a nejčastěji si pamatuje to, k čemu má citový a jiný vztah. Čím tedy u

dítěte vzbuzujeme hlubší a širší zájmy, tím více mu pomáháme v rozvoji paměti (J. Kuric, 1964).

1.4 Tělesný a pohybový vývoj

Když dítě nastupuje do školy roste doslova „jako z vody“, teprve po osmém roce se růst poněkud zpomalí a dítě také méně přibírá na váze. Právě už v mladším věku se projeví znatelné rozdíly ve vývoji mezi děvčaty a chlapci. Chlapci od narození předbíhají děvčata jak ve váze, tak i ve výšce, kolem jedenáctého roku je tomu však přesně naopak.

Při vstupu do školy se u dítěte v organismu hromadí tělesná energie a je to jedno z nejzdravějších životních období.

Kostra dítěte se značně odlišuje od kostry dospělého člověka. Není tak pevná a tvrdá, ale má více organických látek, a tím jsou tedy kosti dítěte pružnější. *Páteř* dítěte se tedy může velmi snadno zakřivit. *Kostra* dítěte rychleji roste a osifikuje. *Svalstvo* je v tomto věku velmi slabě vyvinuto. *Srdce* dítěte je poměrně větší než srdce dospělého a častá a dlouhá tělesná námaha může poškodit srdeční svalstvo. *Dýchací ústrojí* malého žáka je tedy v porovnání dospělého člověka také jiné a způsobuje to stavba hrudního koše. Proto mladší děti dýchají rychle. Dětský organismus potřebuje také mnohem více kyslíku než dospělý (J.Kuric, 1964).

1.5 Kognitivní vývoj

Na počátku školního věku je dítě schopno skutečných logických operací, pravých úsudků, aniž by je dříve už vidělo. Pořád se ale jedná o konkrétní věci a jevy, které si dítě může názorně představit. Teprve kolem jedenáctého roku je dítě schopno si vyvodit určitý závěr, i když si obsah nemůže představit. Piaget předpokládá přechod od názorného myšlení do stadia konkrétních operací na počátek školního věku (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Do školy dítě nastupuje zhruba mezi 6-7 rokem svého života. V tomto období dochází k proměně v jejich uvažování. Piaget (1966, 1970) nazývá toto období trvajícím

do 11-12 let, fází **konkrétních logických operací**. Tento způsob myšlení je typický pro žáky prvního stupně základní školy (Vágnerová, 2005).

Podle výkladu Piageta a jeho logických operací můžeme říci, že podstatou nového myšlení je, že dítě je schopno různých přeměn v mysli a to současně. Může chápat jak identitu, tak zvrtnost, tak i propojení různých myšlenkových procesů. Nové pokusy, které byly podníceny právě Piagetovými názory, prokazují, že k vývojovým změnám dochází, ale ne tak najednou a ve všech směrech. Bylo také prokázáno, že zachování (invariance) počtu, hmoty, výšky, plochy nevzniká najednou. Mohou se u jednoho dítěte objevit jak úspěšná, tak i neúspěšná řešení.

Piagetova teorie vystihla mnohé vývojové změny v myšlení dítěte a poznávání světa. Projevy těchto konkrétních logických operací nenastupují všechny naráz, ale různě se překrývají. Některé myšlenkové procesy, jak bylo prokázáno oproti Piagetovým předpokladům, jsou závislé na učení, a tak mohou být uspíšeny. Výkony dětí jsou často podmíněny i motivací a závisí také na ostatních složkách osobnosti. Co je ale jisté, že jak rodina, tak i mateřská škola v předškolním věku, a potom také škola mohou významně podpořit výstavbu logického myšlení dítěte, a tím se tedy významně podílet na přechodu od názorného myšlení k logickému (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Dítě mladšího školního věku se zaměřuje hlavně na poznání skutečného světa. Chce vědět jaký svět je, jak funguje, podle jakých pravidel a snaží se jej ovládat. Na počátku tohoto věku dítěti stačí popis, který mu slouží k orientaci v prostředí. Jiný způsob může být pro malého školáka příliš složitý (Vágnerová, 2005).

Intelligence, tedy ta, která se měří inteligenčními testy, během školního věku roste. Tedy správně řečeno, roste počet správně vyřešených úloh a složitost problémů. Intelektivní výkonnost významně závisí také na jiných stránkách osobnosti, a to jak na výkonové motivaci, tak i na dobrém pracovním postoji. Tyto vlastnosti mohou být ovlivněny jak výchovou v rodině, ve škole, ale i v předškolním a školním věku. Správná motivace musí přicházet zvnějška, tedy správné uznání, pochvala a obdiv.

Však ani inteligenční testy ani Piagetovy pokusy nepodávají obraz o tvořivém myšlení, které přináší nové a rozmanité způsoby řešení. Pružnost a originalita jsou předpokladem velmi úspěšných výkonů v dospělosti, zatímco v dětství se spíše přehlížejí a doma a ve škole se málo rozvíjejí (Langmeier, Krejčířová, 1998).

1.6 Emoční vývoj a socializace

Vstupem dítěte do školy se výrazně posunuje jeho začlenění do společnosti. Osoby, podle kterých se dítě učí utvářet své způsoby chování, už nejsou pouze rodiče, ale i učitelé a spolužáci, zvláště tedy potom spolužáci ve třídě.

Reakce dítěte na jiné dítě je v podstatě jiná, než reakce dítěte na dospělého. Dítě je vždy dítěti bližší, jak svými zájmy, vlastnostmi, tak i postavením ve společnosti. Právě proto se dítě v takovéto společnosti může naučit důležitým sociálním reakcím, jako je spolupráce, soutěživost, pomoc někomu slabšímu. Některé děti jsou dominantnější, prosazují se více, jiné se musí těm ostatním přizpůsobit. Tyto rozdíly mohou někdy vést až k panovačnosti nebo naopak k agresivitě a podřízenosti.

Schopnost seberegulace a zároveň tedy i emoční vývoj ve školních letech narůstá. Schopnost dítěte, které odloží na určitou dobu bezprostřední uspokojení svých potřeb a věnuje se školní práci, je také jednou z podmínek školní zralosti. Dítě ve školním věku už je samo schopno vlastní vůlí potlačit nebo naopak své city vyjádřit. To je důkaz toho, že dítě již rozumí svým vlastním pocitům. Dítě školou povinné je si velmi dobře vědomé vlastních pocitů i emocí druhých lidí a vyjadřuje své prožitky způsobem, který je přiměřený a je schopno svoje pocity kontrolovat a regulovat. Zvládání svých pocitů hraje roli i v jiných oblastech, např. při zvládání školních návyků.

Významně pokročil i vývoj emočního porozumění. Právě ve školním věku dítě poznává, že své pocity a přání může skrývat před okolím, ale neskryje je před sebou samým.

V předškolním období už byl zahájen vývoj sociálních kontrol a hodnotové orientace, takže na začátku školního roku si dítě přináší normy sociálního chování, takže už v podstatě ví, co je dovoleno, co se smí a nesmí a co je dobré a zlé.

Chápaní mravních norem a hodnot závisí na celkovém vývoji dítěte. Podle Piageta, který už ve 30. letech rozpracoval tři etapy vývoje morálky, je morálka u předškolního dítěte *heteronomní*, to znamená, že je určována druhými, tedy zejména příkazy a zákazy dospělých, a také učitelů. Po počátku školního věku, kolem sedmého, osmého roku, se stává morálka *autonomní*. Dítě uznává, zda je jednání správné či ne samo, bez ohledu na jednání dospělého. Dítě se tak stává v oblasti mravního hodnocení samostatnější a vůči dospělým kritičtější. Teprve od 11 -12 let dítě proniká do hlubší

podstaty mravního hodnocení. Piagetovu teorii dále kriticky ověřoval a dále rozpracoval L. Kohlberg.

Ve školním věku se značně rozvíjí složka osvojování sociálních rolí. To znamená, jakési vzorce chování, které se očekávají od určitého jedince v určité situaci. Ve škole dítě dostává novou roli žáka, poznává roli učitele a učí se novým způsobům chování. Dochází také k upevnění sexuálních rolí, které jsou významné pro život (Langmeier, Krejčířová, 1998).

City se pro dítě stávají stálejší a trvalejší. Vznikají jednoduché citové kvality, zvláště city estetické a morální. Emoce jsou jednoduché a převažuje spíše radostná nálada a optimismus. Toto období, kdy sexualita dřímá, je klidné a vyrovnané bez bouřlivých projevů. Toto období označuje S. Freud jako období latence (Hříchová, Novotná, Miňhová, 2000).

Dítě si ze svého postavení mezi vrstevníky osvojuje i uvědomělejší sebepojetí a sebehodnocení. Dítě školou povinné už se nezaměřuje pouze na objektivní stránku charakteristiky, ale začíná se zaměřovat i na psychologické vlastnosti. Sebehodnocení u předškolních dětí je ještě hodně proměnlivé, ale u dětí po osmém roce je sebehodnocení poměrně stabilní.

Vztahy dětí ke svým spolužákům jsou v tomto období ještě hodně nahodilé. V této době závisí např. na tom, s kým dítě sedí v lavici, vedle koho bydlí nebo s kým si hraje. Teprve kolem desátého roku se začínají vytvářet vztahy tedy přátelství a dítě se začíná diferencovat.

Kromě rodičů a vrstevníků má vliv na sebehodnocení také učitel. Může sebevědomí žáka hodně podpořit nebo naopak ho ponížít a zesměšnit.

Nejdůležitější činností dětí v předškolním věku byla hra a nyní je s ní spojená i práce. Dítě, které začíná pracovat si však nepřestává hrát, přesto jsou tyto dvě činnosti zcela odlišné (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Hra je významnou činností a důležitým aspektem a charakteristický je pro ni moment soutěživosti. U dětí jsou oblíbené pohybové, konstruktivní, ale i skupinové hry. V současné době se dostávají do popředí tzv. pasivní hry, tedy hry počítačové. Děti věnují více času televizním pořadům, videím a počítačovým hrám než hrám aktivním (Hříchová, Novotná, Miňhová, 2000).

2. Kresba

2.1 Začátek kresby

Dětská kresba je úžasná a krásná věc. Je velmi zábavné, když můžeme pozorovat, jak dítě nejdříve tužku nebo pastelku prozkoumává a zkouší, co pastelka či tužka umí. Nejdříve ji drží v pěsti a vytváří nejrůznější čmáranice, pak vykouzlí na papír jakési klubko a prohlásí, že je to sluníčko. Později přidá ke klubku ještě čáry kolem a je tu hlavonožec, protože dítě řekne, že je to táta nebo máma. Postava se začíná pomalu měnit, přibývají detaily, jednotlivé části postavy se zvětšují nebo zmenšují až nakonec dosáhnou správných proporcí (Kutálková, 2010).

Jedním z nejběžnějších piktorálních zobrazení, která děti vytvářejí, je hlavonožec. Sled fází, které mu předcházejí jsou kruh, který musí zvládnout, a který většinou představuje kombinaci hlavy a těla, a poté se přidávají také „paprsky“, které vychází z kruhu a představují končetiny (Caseová, Dalleyová, 1995).

První tvar, který dítě nakreslí, je právě uzavřený tvar, nebo-li kruh, a k němu připojí dvě vertikální čáry a několik paprskovitých. Tento typ je nazýván právě hlavonožcem. Arnheim i Meliová-Dworetzká upozorňují na to, že někdy se jedná o chybnou interpretaci dětské kresby, pouze dospělému v této kresbě chybí trup. Arnheim předpokládá, že právě v tomto prvotním kruhu je obsažena celá postava (Švancara a kol., 1980).

Dítě samozřejmě nemaluje pouze postavy, ale také stromy, kytky, domečky a další náměty. Někdy má také takové období, že nedělá nic jiného a všude okolo se válí hromady papírů a pastelek.

To množství obrázků a všeho možného je dobré, protože si dítě procvičí držení tužky a technickou stránku kreslení, pokud na to někdo nenásilně dohlíží a nenápadně a vytrvale dítěti ukazuje, jak se tužka správně drží. Pokud ale necháme dítě, ať si kreslí a nezlobí, a nemá jak a od koho by správné držení obkourkalo, může se stát, že si dítě upevní nějaký nesprávný návyk, dá to potom velkou práci dítě nesprávné držení odnaučit. Jednodušší je naučit ho správnému držení rovnou.

Množství pomalovaného papíru ovšem nic nevyovídá o obsahové hodnotě kresby. Při posuzování kresby sledujeme nejen její obsahovou náplň a nespočet detailů, tedy celkový „umělecký dojem“, ale i způsob jak kresba vzniká, tedy „technickou hodnotu“. Jak dítě tužku drží, jestli na ni netlačí, a jestli má volné zápěstí, je velmi

důležité, aby mohlo dítě jednou pěkně psát. Samozřejmě, že by měly obě stránky kresby, jak technika tak i obsah, odpovídat věku dítěte.

Poslední dobou se zdá, že přibývá dětí, které nerady a velmi málo kreslí, spíše upřednostňují vybarvování. Postavu, kterou mají na požádání nakreslit, většinou co nejrychleji odbydou a vždy jí něco chybí. Příčin, proč se tak děje, může být celá řada.

Jeden citát praví: „ Každé dítě umí kreslit, dokud mu někdo neřekne opak.“ Bohužel je to pravda. Dítě většinou ztratí chuť a smysl kreslit, pokud se někdo dívá a posmívá nad tím, „co to zase nakreslilo“ nebo „to se ti nepovedlo“. Dítě tak ztrácí spontánnost, bez které se kreslení stává pouhou povinností, a víme, jak otravné povinnosti jsou. Dítě maluje stromy zelenou pastelkou a vodu modrou, protože to tak má být, ale přitom by chtělo namalovat nebe třeba růžové, jako když vychází slunce a vodu zelenou, jako je třeba v rybníce v létě, kdy kvetou řasy.

Pokud se stane, že dítě přestává mít o kreslení zájem, a nebo jej kreslení nebaví, kreslí tedy méně, a tím a ztrácí „technickou praxi“. Může se také stát, že zaostává za svými vrstevníky. Jiný případ může nastat, pokud dítě kreslí rádo, ale třeba mu to nejde tak, jak by chtělo. A tím, že ho někdo utěší nebo mu řekne, ať si z toho nic nedělá, že taky kreslit neumí, to dítě moc nepovzbudí a ke kreslení nepopotáhne.

Na vině může být i nevhodné náčiní, např. do špičky vzorně ořezaná tužka, v době, kdy dítě spíše potřebuje voskovku, štětec a vodové barvy nebo v době, kdy dítě ještě dostatečně nezvládá pohyb zápěstím a štětec se mu třepí. Nebo malé formáty papíru, které nejsou vhodné, neboť se na ně nevejde velké množství detailů. (Kutálková, 2010).

Je důležité, aby bylo dítěti umožněno plné pohybové vyjádření, a proto by mělo mít pro svůj obrázek dostatečně velikou plochu. Jednoduchá pomůcka pro velikost papíru pro dítě je, aby byl papír přinejmenším tak široký, jako vzdálenost mezi prsty a ramenem dítěte (Caseová, Dalleyová, 1995).

Bohužel ale přibývá dětí, které sice kreslí, ale myší po obrazovce. Tento pohyb je samozřejmě velmi odlišný. Přitom právě kreslení je důležitou a nenahraditelnou přípravou pro psaní.

Prvnáčkové by už měly mít pevně zakotvené upevnění správného držení tužky. Bohužel tomu ale tak není. Mnohdy se setkáváme s tím, že někteří prvnáčkové, tak ryjí, že čára je patrná ještě na dalších několika stránkách nebo špičkou tužky roztrhnou občas i papír (Kutálková, 2010).

2.2 Rozvoj kresby

S výtvarným projevem dítěte se setkáváme od nejtělejšího věku. Tvoří součást v rodině, ve škole, tam kde dítě žije a tráví svůj čas. Dětská tvorba na sebe poutá pozornost okolí i odborníků. Přitahuje je svojí originalitou a spontánností. Byla inspirací pro mnoho výtvarníků a některé umělecké směry. Výtvarné projevy dětí poskytují cenné informace o intelektuální struktuře objektu, zároveň také mohou pozitivně ovlivnit rehabilitační proces psychoterapii. Kresba se stává významným prostředkem autorelaxace a vyrovnává se s přírodním a společenským prostředím (Banaš, 1989).

Výtvarný proces v podstatě dítěti umožňuje jinou, neverbální a symbolickou řeč, kterou může své pocity, přání, obavy a představy vyjádřit nevědomě. V kresbách se často setkáváme s tím, že se prolíná vnitřní a vnější svět, se směsicí fantazie a skutečnosti (Caseová, Dalleyová, 1995).

Technika kresby je pro dítě nesmírně důležitá, ale stejně důležitý je i její obsah. Některé děti kreslí absolutně bez zábran, vždy a cokoliv je napadne, jiné děti kreslí pouze některé náměty. Jsou ale i takové děti, které nekreslí rády a upřednostňují pouze vybarvování předloh (Kutálková, 2010).

Děti se nadchnou pro jakoukoliv techniku, ať už se bude malovat rukama, štětcem, křídou, pastelkami, tužkou či modelování z hlíny nebo z těsta. Děti neumějí zobrazovat věci konkrétně a ani nechtějí zobrazit dokonalou skutečnost. Děti v tomto věku mají spíše sklon k jakýmsi rentgenovým snímkům, tedy domů a aut, kde je vidět i vnitřní vybavení. Vznikají schematická zobrazení skládáním geometrických obrazců (čtverců, trojúhelníků, kruhů.) Vznikají i obrázky krajiny, které jsou většinou znázorněny z ptačí perspektivy, předměty a osoby z profilu (Zähme, Volker, 2005).

Pro dítě je dostatečná zkušenost s kreslením velmi důležitá pro přípravu na psaní. Také odstranění strachu, trémy či napětí je velmi důležité. Důležité je ale dodržet princip dětské kresby, že všechno se dá nakreslit z koleček, oválů a čar. Ne vždy se samozřejmě stane, že se dítěti povede vše napoprvé a na maximum, ovšem my musíme být velmi opatrní, neboť by se pracně nabitě sebevědomí dítěte mohlo sesypat jako domeček z karet (Kutálková, 2010).

Ontogenetický pohled na dětskou kresbu, patří bezesporu k nejzajímavějším. Všeobecně platí, že momenty, které dítě uplatní u vzniku výtvarného projevu, hrají

svoji úlohu i nadále. Rozšiřuje se pole smyslových zážitků s rozumovou činností. V sedmém a osmém roce života se dítě lehce pohybuje v oblasti anticipačních představ, zároveň ale také úroveň tzv. operativního myšlení (Piaget) začíná potlačovat duševní činnost závislou na smyslových dojmech. Některé hnací momenty, které vedou k formálním změnám ve výtvorech a mají obsahovou povahu, jako např. potřebu naznačit věcné vztahy a souvislosti (figura je dále nebo blíže, děti se drží za ruce, sedí okolo stolu), potřebu zdůraznit jednání osob (chůze či trhání ovoce), potřebu zdůraznit charakter (vodník nebo pláč), snahu vyjádřit prostředí (v letadla či u zubaře).

Jestliže se na dítě nahromadí více podnětů než je schopno samo akceptovat, dochází ke krizi, která může v dalším vývoji způsobit ztrátu kreslířské důvěry nebo k přijímání hotových forem zvenčí či k imitování a napodobování vzorů, někdy pochybného druhu.

Ukázalo se, že pouhý popis je dítěti cizí. Skutečnost má u něho zlidštěný význam a nerozhoduje vnějšek, ale prožitkový obsah. Dětský výtvarný projev charakterizuje ne volná hra, ale tvořivé zacházení s vlastním zážitkem (znakovým významem tvarů a barev).

Není snadné dělat spoje mezi dětskou kresbou a dětským uměním (Uždil, 1988).

2.3 Psychologická podstata kresby

Proč vlastně dítě kreslí? Z čeho pramení potřeba se výtvarně projevit? Podle jakých zákonitostí probíhá vývoj grafických projevů dítěte? Ukazuje se, že příčin je víc. Rozhodující úlohu tu hrají individuálně získané schopnosti, vliv prostředí a rodiny, a také zděděné dispozice.

Luquet viděl příčinu v tom, že se děti snaží v kresbě napodobit dospělého a mají potřebu hrát si. Že si děti potřebují hrát a v tom, že pramení dětský výtvarný projev, se domnívali i Sully a Stern. A. Flerinová vycházela z toho, že dětská tvorba chce zobrazit realitu jako radost ze svých objevů (Flerinová, 1950 in Banaš, 1989).

Read spojil příčinu kreslení s otázkou, co chce dítě vyjádřit kresbou. Kresba může být prostředkem překonávání úzkosti (Read, 1967 in Banaš, 1989).

Během výtvarného projevu dítěte dochází v psychice složitý proces vnímání a představ a přeměňuje je na konkrétní výtvarnou formu. To se vysvětluje různě.

V současné době se na dětský výtvarný projev díváme jako na odraz vnímané skutečnosti ve vědomí dítěte.

Tvorba nové výtvarné skutečnosti vyjádřená v kresbě ovlivňuje nejen psychickou osobnost dítěte, ale i fyziognomické a neuromotorické činitele. Výtvarná činnost ovlivňuje osobnost dítěte. Má vliv na rozvoj myšlení, estetického cítění, morálních vlastností, kulturních návyků, výtvarných schopností a pracovních zručností. Obsah a forma výtvarného projevu se utváří při opakované výtvarné činnosti (Banaš, 1989).

Výtvarný proces v podstatě dítěti umožňuje jakousi řeč, jinou neverbální, kterou se snaží vyjádřit své pocity, přání nebo obavy. Vše je velmi úzce spjata s jeho vnitřním prožíváním. Děti si svých výtvarných produktů velmi váží a znamenají pro ně skutečnou hodnotu. Jsou opravdu viditelným vyjádřením jejich vnitřního prožitku (Caseová, Dalleyová, 1995).

Smyslem výtvarné práce je kultivace lidské osobnosti. Funkce výtvarné práce dítěte tedy nemá jen rozšiřovat krásu, ale je i nástrojem a prostředkem poetizace života, která v dítěti probouzí schopnost vidět a vnímat jedinečnost krásy ke konkrétní nebo magické realitě. Výtvarný projev je záznam o intenzitě dětského prožitku.

V dětském výtvarném projevu je jakási naivita. Dětství je v podstatě dobou nejvyšší dynamiky, rozvoje a změny osobnosti. Je to doba napětí a doba maximální a optimální otevřenosti ke světu. Mezi námi a dítětem je hluboký rozdíl. Dítě žije ve svém jedinečném světě nezralosti a se svojí existencí, zatímco dospělý člověk si na ni vzpomíná jako na kouzlo s vědomím, že je to fáze pro něj navždy ztracená. Dětský výtvarný projev si vytváří svůj vlastní svět. Logika dětského výtvarného projevu je logikou okamžitého nápadu.

Dětský výtvarný projev je sám o sobě velmi záhadný a je to v podstatě živý kontakt s tajemstvím světa (Karbusická, 1985).

2.4 Význam kresby

Výtvarný projev dítěte rozvíjí dítě v několika oblastech. Jedná se o oblast smyslovou a citovou, která se podílí na rozvoji dětské osobnosti a tvoří podstatu vztahu dítěte ke světu. Na ní navazuje oblast fyzického rozvoje, protože právě výtvarný projev

dítěte se zakládá na pohybu. Jedná se zde hlavně o dětskou motoriku, prvotní pohyby celého těla a poté také pohyby paže, ruky a prstů. Dítě se také učí pozorovat svět kolem sebe a nesmíme také opomínat, že právě v tomto věku dochází k tomu, že vizuální představy převažují nad stránkou rozumovou. Dítě si vytváří estetické postoje, které tvoří významný aspekt silně zabarveného vnímání, prožívání a hodnocení skutečností. Nepostradatelnou součástí pro dítě je i výchova smyslů, především zraku a hmatu, aby poznalo různou kvalitu tvarů, barev a struktur. Také rozvoj představivosti a fantazie, a také tvořivosti je velmi důležitý. Tvůrčí aktivita dítěte přináší radost dětem, a proto je důležité jim ji umožňovat od nejužšího věku (Vítková, 1987).

Kresba dovoluje dítěti uvolnit pudy a zároveň mu umožňuje se vyjádřit a uvolnit. Proto může kresba přispět k harmonickému vývoji (Davido, 2001).

2.5 Témata kresby

Většinou by se zdálo, že je to vše, co vidí dítě kolem sebe. Není to tak ale v každém případě. Vidí toho mnohem víc, než kolik zobrazí ve svých kresbách. Teprve ty osoby nebo věci, které zanechaly v dítěti trvalý význam, ty budou nakresleny. Většinou nejčastěji se v kresbách ocitne to, co je s dítětem úzce spojeno. Většinou to bývá člověk, a potom vše, co s ním souvisí.

Nejčastější dětské kresby zobrazují zpravidla jen izolované představy: člověka, květinu, auto, dům. Jejich vzájemný vztah, a nebo výskyt znamená už velký duševní výkon. Člověk tedy tzv. paňák jednoznačně vede. Nejdříve jej zobrazuje jen bez šatů, beze znaků, které rozlišují muže a ženu, zpočátku i bez trupu. S člověkem potom přichází na scénu i jeho prostředí, tedy dům, zahrádka, strom. Poté přibudou i dopravní prostředky, zvířata a nábytek.

Sluníčko, i když si ho člověk nemůže prohlédnout, se dítěti velmi dobře kreslí, neboť se vyvinulo z uzavřeného oválu. A jeho symbolika je velmi zajímavá. Pro dítě znamená sluníčko v dětském obrázku cosi jako určení času (den) (Uždil, 1974).

2.6 Charakteristika vývoje výtvarného projevu dětí

Tak jak se mění a vyvíjí psychická a fyzická stránka dětské osobnosti, vyvíjí se i jeho dětský výtvarný projev. Dětské kresby jsou si podobné a mají některé určité znaky, které se objevují ve výtvarných projevech. To vede k domněnce, že všechny děti kreslí v daném věkovém období stejně, a že vývoj dětské kresby prochází nějakými stádii.

Vývoj dětského projevu je podmíněn několika činiteli. Jedná se o působení rodiny, o školskou výchovu, vliv sociálního a přírodního prostředí, genetické dispozice a v první řadě typologickému uzpůsobení.

Během vývoje dětského výtvarného projevu se objevují určité znaky a podobnosti. Tyto znaky a podobnosti se však nemusí objevovat u všech dětí a ve stejném věku.

Na vzniku výtvarného projevu se podílejí jen ty stránky osobnosti, které plní své specifické životní funkce a jsou už plně rozvinuty. A proto jsou ve třech základních polohách:

- a) jako projev motorických, fyziologických a sensorických funkcí organismu
- b) jako vyjádření subjektivního odrazu světa ve vědomí
- c) jako záměrná, kontrolovaná, duševní a fyzická činnost

(Banaš, 1989)

2.7 Symboly, které děti používají

Výtvarná práce dítěte obsahuje mnohé geometrické obrazce, které mohou být označovány jako symboly. A co tedy všechno tyto symboly zastupují?

Prvním symbolem je **bod**. Je jakýmsi výrazem zastavení, nachází-li se uprostřed pak symbolizuje střed. Body jsou potom seskupovány do nejrůznějších obrazců a již dva body mohou mít různé významy. Počet bodů může souviset i s numerologií.

Za symbol je považována také **přímka**. Přímky různě se protínající tvoří různé kompozice. **Horizontální linie** je výrazem klidu, plynutí a pasivního ženského principu. Zpravidla také odděluje pozemský svět od podzemí nebo naopak od světa

nebeského. Na horizontálu umísťuje dítě figurativní vyjádření děje. **Vertikální linie** je naopak výrazem vzruchu a je spojována s mužským kosmogonickým principem, tedy aktivním přístupem k životu. Vertikála může být spojována s podsvětím, lidským nevědomím a temnými silami. Dítě užívá vertikály, aby vyjádřilo rychle se odehrávající pohyb nebo pohyblivé scény.

Dvě linie, které se protínají, tvoří **kříž**. Kříž je jeden z nejstarších symbolů v umění a jde o symbol velmi dynamický. Kříž ve tvaru T symbolizuje v dětských projevech figuru.

K dalším symbolům patří esovitě prohnutá linie – **sigma**, která je příbuzná **spirále**. Dítě velmi rádo využívá těchto symbolů, ke znázornění různých předmětů, jako jsou např. náušnice, součástky strojů, a nebo je využívá ke kresbě částí těla (nos, ucho). I dynamické lineární útvary lze považovat za geometrické symboly. Dítě jimi zachycuje většinou přírodní procesy, které si samo nedokáže vysvětlit (blesk lomenou linií nebo vítr jako spirála).

Symbol, který se v dětské kresbě vyskytuje často, je **kruh**. Kruh má v dětské kresbě velmi hluboký význam. Bývá zpravidla spojován s hlavou, okem, kolem apod. Kruh ale také představuje věčný přírodní koloběh a běh událostí lidského života. Obsahuje i další tvary, jako čtverec, trojúhelník, kříž. V dětských obrazech často představuje slunce, jako zdroj světla a tepla (Babyrádová, 1999).

3. Vývoj dětského výtvarného projevu

Z hlediska účasti vědomí na vzniku kresebných projevů můžeme vývoj dítěte rozdělit na:

3.1 První období - Bezobsažná čáranice

Bezobsažná čáranice tvoří základní etapu ve vývoji dětského výtvarného projevu a můžeme ji nazývat, tzv. předvýtvarným obdobím. Dítě se seznamuje s výtvarným materiálem a dochází k prvním kontaktům. Toto období trvá asi půl roku, a pak se čáranice mění a přechází do obsažné čáranice, což souvisí s psychickým vývojem dítěte. Tyto první pokusy se provádí u dětí z jeslí. Spontánní kresbu lze považovat za obecnou tendenci.

Příhoda popisuje první čárání obloukovitými tvary. Toufar uvádí, že linie jsou vedeny vně těla dítěte, pravák vede pohyb doprava, levák doleva. Dítě v podstatě čáráním nechce nic vyjádřit, čará proto, protože se mu to líbí. První čáranice jsou tvořeny pohybem celého těla, teprve později je to jen ruka a její části (Vítková, 1987).

3.2 Druhé období - Obsažná čáranice

Čím má dítě více zkušeností, začíná se jeho kresba měnit. Začíná si také uvědomovat, že čáráním něco vzniká. Skončilo tedy první období a začíná druhé. Trvá zhruba od 18-24 měsíce věku dítěte. Dítě začíná pomocí čáry nebo plochy ukazovat svůj styk se světem a poznáním. Tyto čáranice už nejsou stejné jako první, jsou kultivovanější, jak ve vedení čáry, tak i v přítlaku a ve využití celého papíru.

Příhoda charakterizuje druhé období druhým stupněm čáranice, které jsou okrouhlité, kruhové, spirálovité a kresba má celkový výraz klubka. Je to stádium točivých pohybů. Uždil uvádí, že čáranice mají několik typů. Krátké údery, body, klikatky, klubíčka, spirály jsou všechny přípravou pro opravdové kreslení. Dítě většinou vkládá do obsažné čáranky něco skutečného, což znamená, že zobrazuje výtvarný projev.

Většinou se jedná o zobrazení **pohybu**. Např. **Kruh** může znamenat točící se kolo, jízdu na kolotoči, auto, strom, slunce. **Přímka** znamená maminku a tatínka, kteří jdou do práce, sestřičku, která utíká. Tyto čáry či linie většinou dospělému neřeknou nic, tak jak to vidí dítě. Je důležité, aby dítě samo řeklo, co nakreslilo. Někdy i několikrát mění obsah kresby, je pro něj mnohoznačná (Vítková, 1999).

3.3 Třetí období – Přejchod ke znakové kresbě

Období čáranic nekončí jen tak znenadání, ale začínají se objevovat první znaky. Podnětem většinou bývá různé seskupení čar. V tomto období jsou mezi dětmi velmi velké individuální rozdíly. Věkově sem zahrnujeme děti mezi 24. a 30. měsícem. V kreslení je stále kruhová čáranice. Čáry už se ale tolik nepřekrývají, dítě klade ovály vedle sebe, většinou tam, kde je volné místo. Ovály se spojují a doplňují vodorovnými čarami. Začínají se objevovat pravé úhly a dítě se snaží o nejrůznější spojení čar, tak že vznikají přímky a úsečky. Tímto si ale dítě vytváří vlastní znaky pro osoby, předměty a jevy. Dítě dále náhodně pojmenovává čáry a označuje svoje výtvořiny slovem.

Příhoda uvádí, že toto období je posledním stupněm čáranic, co do počtu čar. Vznikají izolovanější kruhové útvary a kresba je přehlednější. Dítě stále pojmenovává svoji kresbu několikrát po sobě různými názvy. Uždil uvádí, že se nejedná o změť čar, ale že se dítě snaží vytvořit ovál jednou čarou a uzavřít jej. Tahy čáranic se začínají křížit. Uždil uvádí, že v tomto období vznikají dvě základní pohybové „figury“ čáranic, ovál a **kříž**. Krouživý pohyb umožňuje také vznik tvarům podobných **trojúhelníku a čtverci**. První domečky mívají zakulacené rohy. Hlavonožci potom vznikají kombinací oválu a vedených čar (Vítková, 1999).

3.4 Čtvrté období – Znaková kresba

Nastává období tvoření znaků pro předměty a jevy okolního světa. Řadí se sem děti věkem zhruba mezi 30. a 36. měsícem. V této době můžeme hovořit o vzniku osobnosti dítěte. Toto osamostatnění je pro dítě důležité a v podstatě je to hledání vztahu dítěte a světa. Dítě se začíná vyjadřovat výtvarně a to tehdy, když si vytváří první

pojmy. Znak nebo také symbol je označení pro jednotlivou věc. Obsah většinou co nejvíce souvisí s dítětem např. maminka, tatínek, sourozenci, obydlí, dopravní prostředky. Znaky, které dítě samo vytváří, vznikají tehdy, pokud k nim má dítě vyhraněný citový vztah. Tam, kde je dítě více zaujato dochází k větší aktivitě a rozvíjení výtvarných činností.

Příhoda uvádí, že dítě se snaží podat srozumitelnou kresbu a předmětem bývá člověk. Dále si také Příhoda všímá, jak dítě kreslí některé znaky. Člověka kreslí, jak uzavřenou křivku, která představuje celé tělo, hlavu, krk i trup, a se dvěma čarami tzv. hlavonožec. Trupu si dítě dlouho nevšímá, krk pro něj také není důležitý, a na paže dítě také často zapomíná. Objevují se oči, ústa, a pak nos a zřídka uši. Hlava bývá poměrně dosti velká. Uždil také uvádí, jak si dítě všímá jevů okolního světa. Nejčastěji kreslí sluníčko, i když si ho vlastně nemůže prohlédnout. Sluníčko kreslí z uzavřeného oválu, a to se dítěti dobře kreslí. Uzavřený ovál, který dítě kreslí, zpočátku nepředstavuje jen hlavu, ale i tělo. Zpravidla dříve mívá hlavonožec nohy, a teprve potom ruce a trup, který většinou nahrazuje oděvem. Někdy se na něm dá rozpoznat i břicho a může být třeba i lahovitý nebo podlouhlý. Na hlavě bývají vlasy jednoduché, které trčí nebo složité kudrnaté účesy. Rozdíl mezi mužem a ženou dítě zpočátku při kreslení nerozlišuje, ale později hlavonožcům přikreslí kabelku, hůl, klobouk, sukni nebo mašli. Některé věci ale pořád nejsou nakresleny, jako např. pohyb postav nebo jejich děj. Obrázky zvířat, které děti kreslí, se rodí z postavy člověka. Dům, který dítě v tomto období kreslí, má většinou okna, komín a dveře s klikou. Stromy mají většinou podobu trčící linky, s kroužky nebo chomáčky, které představují listí nebo jehličí. Dopravní prostředky a to především auto, vlak nebo loď, kreslí děti velmi rády. Má na tom zásluhu zájem o pohyb. Předmětem zájmu dětí se tedy stává člověk a hlavně prostředí, ve kterém žije (Vítková, 1999).

3.5 Páté období – Spontánní realismus

Je nejvýznamnější etapou výtvarného vývoje dítěte. Předchází mu období znakové kresby a dále se rozvíjí. Toto období je také nazýváno „královským obdobím dětského výtvarného projevu“. Je to období, kdy se nejvíce rozvíjí tvořivost, a patří sem děti ve věku mezi 3.a 6. rokem. Dítě se chce svěřit prostřednictvím kresby o tom, co

slyšelo, co vidělo nebo co se ho dotklo. Výtvarný projev dítěte v tomto období vychází ze zkušeností. Mírou kvality dětského výtvarného projevu je intenzita dětského prožitku. Na kresbě se také podílí psychický typ dítěte a jeho vlastnosti nebo záliby. Subjektivní složka dítěte se promítá i na papír, a projevují se také různé zvláštnosti dítěte (fyziologické, neuromotorické atd.). V tomto období je dětská kresba spojena s duševním vývojem dítěte. Kresba obohacuje vyvolávání představ, obnovuje zkušenosti a ovlivňuje dětské vnímání. Vznik výtvarného projevu je chápán tak, že dítě má na počátku reálnou představu toho, co chce nakreslit, ale když ji kreslí, tak naráží na různé technické obtíže, a proto výsledek není stejný s původní představou. To však dítěti nevádí, protože to neustále rozvíjí dál jeho téma a s oblibou vytváří a opakuje prvky, které se mu už jednou zdařily, proto se kresba vymyká logice dospělých. Dítě dál kreslí a vyplňuje i volná místa na papíře. Tak vznikají dětské projevy.

Dětský výtvarný projev je v podstatě jednoduchý, neboť dítě přistupuje ke kresbě přímo, s vervou a zachycuje svou jedinečnou představu. O výtvarných prostředcích neuvažuje a poznává prostor svým vlastním způsobem. Většinou do středu papíru umístí dítě věc, na kterou klade důraz a nikdy svoji kresbu neopravuje. Dítě nezobrazí svět, tak jak ho zrovna vidí, ale tak jak si ho představuje. Představa je tedy důležitým východiskem pro vznik dětského výtvarného projevu.

V tomto období dítě kreslí zejména ty části, které jsou pro něj důležité. Dítě staví figury na základnu a jde mu spíše i o názornost, jak ho funkční vztah. Nejznámější je např. komín a linie střechy, které jsou na sebe kolmé. Často dává zvířatům a věcem lidské vlastnosti (sluníčko se směje...) (Vítková, 1999).

Podíváme-li se na kresby dětí ve věku od 5 do 7 let zjistíme, že většinou chybí perspektiva a zobrazené předměty jsou disproporční. (Příklad tzv. „sklápění“). Pro dítě je obtížné, co je horizontální a co je vertikální, proto sklápí vertikálu do horizontální podoby, aniž by dbalo na perspektivu. Dítě kreslí „to co ví a zná“. Dítě nemá před očima model, kreslí všechno, o čem ví. Důkazem je i hlava nakreslená z profilu, ale jsou na ní obě oči (Davido, 2001).

3.6 Šesté období – První krizová situace

Do této chvíle na sebe jednotlivá období navazovala a byl mezi nimi plynulý přechod. Teď ale nastává zlom a tento plynulý tok je přerušen. Zlom nastává tím spíše, čím dříve dítě začalo pracovat. Jestliže dítě pracuje od prvního roku života, je toto období ohraničeno 5. a 6. rokem, pokud však začalo později, zlom se posune do prvních ročníků základních škol. Některé děti začnou kreslit až v první třídě, a potom tedy zlom nastává mezi 8. a 9. rokem. Vývoj je tedy u těchto dětí opožděn i psychologickými zábranami a odporem.

První krizová situace je nedílnou součástí výtvarného vývoje. Každé dítě jí musí projít. Důsledky jsou samozřejmě různé. Dítě nemusí mít takový zájem o kresbu nebo dokonce vůbec žádný, ba i dokonce odpor. Většina autorů to vysvětluje tím, že dítě přistupuje k objektivním skutečnostem se zvýšeným rozumovým přístupem, a tak i ztrátou emočního vztahu k realitě. Dítě má na jedné straně tak mnoho informací o určité věci, kterou bude kreslit, a na druhé straně mu chybí právě malířské dovednosti, aby danou věc nakreslilo.

Zmírňující prostředky, které pro tuto krizi jsou, je kolektivní výtvarná výchova a vhodný námět. Kolektivní výtvarná činnost může být prováděna v různém věku, např. v zájmovém kroužku, kde děti pracují rozdílně, ale dítě nahlíží do práce mladších nebo starších dětí, a tím ji překonává. Vhodný námět v tomto období je, když pedagog některý námět doplní realitou, to znamená, že ji demonstruje na něčem živém. Pedagog by měl být v tomto období zvláště shovívavý a trpělivý (Vítková, 1999).

3.7 Sedmé období - Vizuelní realismus

Je poslední vývojovou etapou, která naplňuje závěr výtvarné výchovy. Jedná se o zcela odlišné přístupy žáka a odlišný pedagogicko-metodický přístup. Věkem se toto období ohraničuje žáky, kteří navštěvují základní školu, tedy mezi 6-14 rokem.

Nejzásadnější rozdíl, který se zde vyskytuje, je, že žák kreslí to, co vidí, to znamená, že už nekreslí a nezobrazuje podle svých představ, a vzdává se tak i svých dosavadních prostředků.

Proces výtvarné práce v tomto období má dvě složky, **abstrakci** a **individualizaci**. Obě tyto složky probíhají současně a navzájem se prolínají. Abstraktní pochody tvoří pochody, které vedou žáka k pochopení geometrického základu (stavby, konstrukce). Žák si musí uvědomit podstatu a odhalit a pochopit způsob a systém, jak ji zobrazit. Proces individualizace záleží na žákovu pozorování. Žák poznává stále jemnější a jemnější rozdíly. To vše probíhá v souladu s věkem a vede žáka k technické zdatnosti a vybavenosti. Tento proces by měl být pedagogem veden, a musí si také uvědomovat všechny složitosti. Oba tyto pochody jsou předpokladem k výtvarnému projevu.

V prvním a druhém ročníku základní školy převládá zejména forma hry. Cílem výtvarné výchovy je rozvíjet u dětí představivost a fantazii, a tím je zbavit je strachu z kresby. Děti se učí pracovat s linií a barvou, seznamují se s plastickými materiály, probouzí se u nich smysl pro prostor, a také se seznamují s výtvarným dílem, prostřednictvím ilustrace. Každý žák se dokáže prostřednictvím hry vyjádřit.

Ve třetím a čtvrtém ročníku se již hra mění v uvědomělou činnost. Žáci uplatňují poznatky, které získali dříve a dále je rozvíjejí. Dětský projev vychází z jejich zájmu a citových prožitků, a proto je velmi důležitá vhodně zvolená motivace. Práce odráží žákův rodinný a školní život, a také jeho představy. Výrazně se v tomto období projevuje rozdíl mezi zájmy děvčat a chlapců. Kdy dívky spíše vyjadřují a znázorňují rodinné události, naproti tomu chlapci, ti se hlavně soustředí na techniku a dopravní prostředky.

V pátém ročníku je důležité rozvíjet hlubší analýzu tvarů a barev, a také stavbu přírodnin (Vítková, 1999).

V tomto stadiu se dítě snaží nakreslit to, co vidí. Toto vidění je objektivnější. Kolem sedmého roku lze pozorovat důležitý vývojový skok, a to dítě začíná zobrazovat profil, který se většinou vyskytuje až v pozdějším věku. Znamená to jakýsi mezistupeň v duševním vývoji dítěte (Davido, 2001).

4. Kresba a její odlišnosti

Jak je to vlastně s dětskou kresbou? V podstatě dokážeme, i v čarách, které v podstatě nic neznamenaají, dost zřetelně číst. Dokážeme určit pohybovou stránku, která se většinou u kreslířů liší. Lze velmi dobře pozorovat, které dítě vede svoji čáru plynule a klidně, a které rychle črtá a váhavě mění směr linie, vyhýbá se ostrým úhlům tím, že je zaobluje. Způsob, jakým dítě zachází s linkou, se přenáší i do kreseb, je tím poznamenána jak podoba domu, tak i podoba člověka. Někdy je vidět plynulá linie, jindy se setkáváme s tvary, které jsou vzniklé různým napojováním.

Všechna tato pozorování nás však neopravňují posuzovat povahu dítěte. Ostatně i dítě neklidné a nesoustředěné se při výtvarné práci znamenitě soustředí (Uždil, 1974).

4.1. Typy kreslířů

Rozhodujícími znaky dětské kresby tvoří bohatství znaků, jaké kresba má, množství vztahů, prostor a barev. Dva základní typy, které můžeme rozlišit, jsou extravertní a introvertní. Ty mají několik podtypů.

U **extravertního** typu bývá většinou snaha zobrazit věci naznačením jejich důležitých i neméně důležitých částí. Později přibudou pokusy o vystižení objektivnosti vzhledu a proporcí, její situace v prostoru, barevnost a osvětlení. Často chybí hlubší vztah k zobrazovanému.

Druhý typ můžeme nazvat **introvertně** expresivním. Tady je to jiný šálek kávy. Zde rozhoduje zejména zážitek a mívá velmi emoční charakter. Téma se neopakuje a je maximálně zosobněno. Je zde velmi subjektivní vztah k zobrazenému.

Z hlediska výtvarně výchovné praxe je významné dělení podle Victora Lowenfelda, a to na typ **vizuální** a typ **haptický**. Haptický typ bývá převážně introvertní, kdežto vizuální bývá extravertní. Vizuálně (zrakově) zbarvený typ kreslíře lpí na tvarově zajímavých vlastnostech věcí, zatímco haptický (hmatový) typ kreslíře se nevyhýbá barvě a klade ji plošně, což působí dekorativně (Uždil, 1978, 1974).

5. Kresba postavy

5.1 Vznik představy o lidském těle

Jediná část, která může být pociťována zevnitř a vnímána zvenčí je právě lidské tělo. Jak se však zdá, právě podoba člověka je u dítěte založena spíše na zkušenostech dotkových, pohybových a pociťových než na optických vjemech.

Pokud se jedná o **obličej**, jsou v dětských představách upřednostňovány spíše ústa než oči. Je to ale v podstatě přirozené, když právě kojeneček a ještě i batole tuto část lidského těla všestranně a velmi často používají. I při hledání a ohledávání předmětů používají ústa právě mnohem více, než my např. ruce. I ty jsou zpočátku ohledávány ústy. Kojeneček samozřejmě nemá představu o tom, že jeho obličej je podobný lidskému obličej, a proto přechod mezi pociťovou sférou (sféra, kdy se seznamuje s částmi svého obličej) a zrakovou sférou (sféra, kde už platí optická podobnost) není snadný.

Samozřejmě, že kromě obličej jsou důležité i **ruce** a nohy. Ruce dítě používá od prvních měsíců, kouká na ně, baví se jimi, sleduje je a neustále s nimi experimentuje. **Nohy**, ty jsou pro dítě novým objevem, jako by ani nevědělo, že patří k jeho tělu. Palec u nohy se do úst dostane mnohem později než palec u ruky. Je však zvláštní, že právě prvním grafickým symbolem figury jsou dříve nohy než ruce. Ledaže by řasnaté čáry vycházející z oválu představovaly končetiny obecně.

Trup dítě odkrývá velmi brzo. Jedná se ale spíše o vnitřní pocity a bolesti, než zrakový zájem. Velmi často děti na trup zapomínají, jeho zobrazení bývá spíše povrchní, a většinou je trup nahrazen oděvem, tak tedy např. košile, šaty či kabát (Uždil, 1974).

5.2 Kresba člověka

První obrázky člověka mají jméno paňák, právě proto, že spíše připomínají neživou hadrovou loutku než samotného živého člověka. Na vytvoření lidského člověka se podílí hravá pohybová činnost – kruhové čarání, které poskytlo linii, kterou dítě nikdy neopravuje. Uzavřený ovál, který představuje hlavu, dítě

nechápe jako obrys. Někdy ovál u hlavonožce představuje i zapomenuté tělo. V podstatě je to oválná hranice, kde důležité jsou právě ty znaky, které jsou lidské a mají hodnotu, tedy ústa, oči, vlasy, nos a zřídka uši. Trup nebývá často zobrazen, až když dítě hledá místo pro detail např. pro knoflík. Později je trup zobrazen sám a zpočátku je menší než hlava, což ve skutečnosti souhlasí. Někdy mívá i originální podobu a můžeme v něm rozeznat i břicho.

Ne vždy je tomu ale takto. Někdy se hned na počátku objeví typ lidské figury, který je dobře členěn a má trup i krk. Ne vždy zobrazuje dítě velkou hlavu a malý trup, někdy je to právě naopak a trup je velmi mohutný. Může mít také různé tvary např. lahvovitý trup, kde je zúžením naznačen krk a velmi málo je krk naznačován jako pouhá čárky mezi trupem a hlavou.

Kdy tedy vznikají první lidské postavy a hlavonožci? Bývá to zpravidla mezi třetím a čtvrtým rokem a někdy i dříve. Čím více dítě kreslí, tím více jeho vývoj postupuje rychleji. V šesti letech už dítě velmi pěkně člení lidskou figuru, nasazuje paže k trupu (k ramenům) a ne k hlavě.

Hlava bývá ozdobena nějakou pokrývkou, kloboukem či čepicí. Vlasy jsou znázorněny jako jednoduché trčící vlasy, a nebo složité kudrlinky a účesy.

Žena a muž, nebo chlapeček a holčička bývají zpravidla zobrazeni stejně. V pozdějším vývoji jsou pak rozlišeni dalšími přívlastky, jako je sukně, mašle, klobouk a kalhoty (Uždil, 1974).

Také v zobrazování postav můžeme chápat jakousi **symboliku**, ale právě postavy vypovídají o autorovi více než symboly. Dítě do své kresby promítá celé své já. Postavy, které se na obrázku vyskytují, se objevují v různých podobách, buď jsou nakresleny celé, a nebo jim něco chybí.

Zvláštní podoba postavy jako hlavonožec, je v podstatě postava bez těla, někdy má pupík nebo jakýsi knoflíček umístěný mezi nohama hlavonožce. Zahrnuje také hlavu a její části, tedy tělo, ruce, nohy, a také různé detaily. Postava je nahá nebo oblečená, má vousy, nese kufr nebo deštník. Důležitým prvkem je **obličej**, který má někdy správné proporce, jindy bývá obrovský, zejména u malých dětí. Velké hlavy u starších dětí se mohou vyskytovat zejména u paranoiků, a stejně tak malé hlavy se mohou vyskytnout u dětí, které trpí pocitem méněcennosti. **Nos**, pokud je zdeformovaný, může vyjadřovat sexuální problémy. **Oči**, jako zrcadlo do duše, vypovídají o dítěti i o jeho vidění světa. U děvčat a chlapců s homosexuálními sklony se mohou objevit velké oči, které jim kreslí, a také výrazně vyznačené **obočí**, které

tento sklon zdůrazňuje. U dětí primitivních nebo agresivních může být obočí rozježené. **Uši** slouží k tomu, aby se něco dozvěděly a něco slyšely. Dítě, které špatně slyší, kreslí velké uši, ale nejčastěji na jeho kresbách chybí. **Ústa**, která symbolizují řeč, potravu a vážou se k matce, protože je matka krmí. Dítě, které nenakreslí u své postavy ústa, vyjadřuje zpravidla sexuální problémy, a nebo problémový vztah s matkou. Je to ale i typické pro děti, které postrádají lásku a vlídnou komunikaci. Naopak ústa s vyceněnými zuby mohou značit agresivitu a zavřená ústa mohou prozrazovat napětí. Kulatá ústa se vyskytují především u malých dětí a ukazují opožděný duševní vývoj. **Brada** se objevuje až v pozdějším věku, a čím je dítě více agresivnější, tím je brada propracovanější. Agresivní děti mohou někdy kreslit postavu z profilu. **Ruce**, ty mívají mnoho podob, jako smetáčky, hrabičky, kolečka, ale i ruce s pěti prsty. Vývoj rukou souvisí s věkem dítěte. Někdy ruce chybí nebo jsou zastrčené v kapsách, to bývá tehdy, když má dítě nějaký problém. **Nohy** u křehkých dětí bývají ohnuté, to někdy odráží fyzickou nebo psychickou neschopnost. **Prsa** zdůrazňují vztah mezi matkou a dítětem a u chlapečků s homosexuálními sklony mohou být zdůrazněny hýždě (Davido, 2001).

Končetiny bývají znázorněny lineárně a většinou nejsou připojeny na správném místě. Paže směřují do stran nebo trčí vzhůru. Rovněž také knoflíky jsou prvním naznačením oděvu. Každé dítě kreslí nejdříve postavu po částech tzv. „montovanou kresbu.“ Kolem osmého roku se u dítěte začínají zpřesňovat tělesné proporce, paže bývají okolo těla, začíná plynulý přechod mezi hlavou, krkem a trupem a nohy se sbíhají v rozkroku. Přibližně okolo desátého roku se dítě snaží vystihnout pohyb nebo činnost a nejčastěji znázorňuje postavu v profilu. Většinou se setkáváme s postavami z oblíbené četby nebo filmů (Švancara a kol., 1980).

Pokud dítě do sedmi let kreslí nahé postavy je to zcela normální, ale od 10 let už by se postava měla objevovat oblečená. Pokud dítě stále kreslí postavu nahou, odráží se v tom jeho chování. Nahota může znamenat naivitu, nevinnost, čistotu, ale také ponížení. Jestliže dítě kreslí postavu oblečenou, nakreslí jí oblečení, podle jeho vkusu. Šaty mohou být ale také roztrhané, to si dítě postavy moc neváží. Různé doplňky jako např. velké množství kapes mohou znamenat závislost. Kolem 5. až 6. roku dítěte je schopné postavu obléknout (Davido, 2001).

Při kresbě figur jsou děti většinou závislé na návycích, které se dříve naučily, a často používají schémata, která svědčí o nesprávném předchozím vedení (ovály, přímký, z nichž jsou skládány ruce a nohy). Některé děti nepotřebují další impulzy a tvoří úplně samy, některé však další impulz potřebují. Je tedy nutno zastavit se a

povzbudit ho. Postava někdy bývá umístěna mimo střed papíru, v horní polovině atd. Technika kresby, kterou je figura nejčastěji vytvořena, je pomocí čar a bodů. Linie, která vyjadřuje konturu, je základní. Dobře zachytí různost a bohatost dětských představ (Svobodová, 1998).

5.3 Kresba a pohyb

Zpočátku můžeme pohyb postav spíše hádat ze vzájemné blízkosti věcí. Např. ruka a deštník, znázorňuje ruku, která drží deštník. Různé pokrčení ruky nebo nohy je pro dítě velmi složité a samo dítě to ani nepokládá za nutné. Vzpažené paže, které symbolizují např. trhání ovoce, nebo házení se vyskytují u dětí už velmi brzo, už ve čtvrtém roce. Dítěti samotnému nějaké nedostatky v zobrazení pohybu vůbec nevadí. Vždyť i s paňáky je to jako s loutkami v divadélku, kde poskakují na toporných nohách a pohazují rukama, ale jejich děj se stejně odvíjí. Stará se o to hlavně hlas, který je doprovází. A proto je také důležitá výpověď dítěte o obsahu kresby, která je většinou daleko plnější a zajímavější než náš první pohled na dětskou kresbu (Uždil, 1974).

Už u prvních nejprimitivnějších zárodků grafického typu, jakými jsou hlavonožci, vzniká první charakteristika pohybu. Jestliže figura něco drží nebo má chodidla v nestejně výšce, může se jednat o náznak pohybu. Někdy to může být i pouze malé gesto, např. rozevláté vlasy. Skutečný pohyb potom bývá většinou znázorněn z profilu, a to kráčející nohou. Mnohem dříve je to ale vztyčování a natahování paží. Teprve okolo devátého roku dítěte je běžný pohyb, nejčastěji v profilu, kde ruce a nohy jsou pokrčené a hlava a tělo zůstává v klidu (Uždil, 1978).

Chce-li dítě nakreslit, že postavy jdou nebo že se pohybují, nezbývá mu nic jiného než tuto postavu natočit do profilu. Hlavonožci profil nemají. Profil je nesymetrický, a proto musí dítě svoji představivost zapnout na plné obrátky. V podstatě se musí dívat na figuru ze strany a může si ji různě natáčet. Někdy je postava znázorněna pouze z boku a jindy se jedná o tzv. smíšený profil, kde dítě na postavě kombinuje jak pohled zepředu, tak i pohled ze strany (Uždil, 1974).

Velmi rádo dítě kreslí dopravní prostředky, především auto, vlak i loď. Dítě má zájem o pohyb a o všechno co se hýbe a co pohyb umožňuje. Právě tak auto a jiné dopravní prostředky umožňují přemístit se z jednoho místa na druhé. Děti velmi dobře

dokáží nakreslit třeba autobus nebo trolejbus a to nejen zevnějšek, ale i vnitřek. Jsou potom vidět i cestující a pan průvodčí. Velmi dobře dokáží vykreslit i detaily. Některé děti dokáží dopravní prostředky nakreslit tak, jako by to nakreslil konstruktér (Uždil, Šašinková, 1983).

Někdy je potřeba znázornit věcné vztahy a souvislosti, jaké figury náležejí k sobě, jak se drží za ruce nebo jak si házejí míčem. Potřeba zdůraznit se vyskytuje i u jednání osob a jejich pohybu (chůze, útěk, lezení nebo trhání ovoce) (Uždil, 1974).

Praktická část

1. Cíle výzkumu

Cílem této diplomové práce je sledovat vývoj kresby dítěte mladšího školního věku, který je zaměřený na postavu v pohybu.

Výzkumem se zjišťovalo, jak děti mladšího školního věku zvládnou nakreslit postavu v pohybu, a jak se jejich kresba bude lišit v jednotlivých ročnících prvního stupně.

2. Výzkumné otázky

- Jakým způsobem dítě zpracovává postavu v pohybu?
- Jakým způsobem se zpracování postavy v pohybu vyvíjí v závislosti na věku dítěte?
- Jaký je rozdíl mezi děvčaty a chlapci?

3. Charakteristika vzorku dětí

Pro tento výzkum jsem si vybrala Základní školu ve Znojmě, neboť jsem zde plnila veškeré pedagogické praxe a sama jsem tuto školu jako dítě navštěvovala.

Pro výzkum jsem zvolila první stupeň této základní školy, tedy 1.-5.třídu, a v každém ročníku jsem si jednu třídu vybrala. Výběr tříd byl zcela náhodný a záležen pouze na domluvě s třídními učitelkami v jednotlivých třídách prvního stupně.

Neboť výzkum kreseb na prvním stupni probíhal před letními prázdninami, lišil se počet žáků v jednotlivých třídách. Nejméně, tedy 14 žáků bylo ve třetí třídě, o jednoho více, tedy 15 žáků bylo ve třídě první a druhá třída se pyšnila 16 žáky. Ve

čtvrté třídě se účastnilo žáků 18, a nejvíce měla pátá třída a to 27 žáků. K dispozici jsem tedy měla dohromady 90 dětí z různých ročníků prvního stupně a různého věkového rozmezí. Z celkového počtu 90 dětí bylo více dívek a to 48 a chlapců o pět méně tedy 42. Žádná velká převaha dívek či chlapců tedy nebyla. (viz.tabulka č.1)

Věk žáků se pohyboval v rozmezí 6;10 – 12;5 roků. (viz.tabulka č.2). Když jsem výzkum zadávala, bylo nejmladšímu dítěti v první třídě 6;10 let a nejstaršímu ve třídě páté 12;5let.

Třída	Počet dívek ve třídě	Počet chlapců ve třídě	Celkový počet žáků ve třídě
1.	7	8	15
2.	11	5	16
3.	8	6	14
4.	6	12	18
5.	16	11	27
Celkem	48	42	90

Tabulka č.1 Celkový počet chlapců a dívek

Třída	Věkové rozmezí žáků jednotlivých třídách
1.	6;10 – 7;11
2.	7;9 – 9;1
3.	8;10 - 9;11
4.	9;10 - 10;9
5.	10;11 - 12;5

Tabulka č.2 Věkové rozmezí v jednotlivých třídách

4. Metody získávání dat a způsobu práce

V každé třídě, ve které jsem výzkum prováděla, jsem měla k dispozici celou vyučovací hodinu. Výzkum probíhal většinou v rámci výtvarné výchovy či pracovních činností, a nebo byly paní učitelky tak hodné a vstřícné a hodiny si přesunuly. Podmínky vyučovací hodiny se nijak nenarušily, neboť všechny děti pracovaly najednou, děti seděly ve své třídě, takže měly dostatek prostoru a svoje standardní prostředí. Žádné přesazování také neproběhlo, takže děti ve třídách nic nestresovalo ani neovlivňovalo. Hodinu jsem si vedla sama, takže paní učitelka dětem do ničeho nezasahovala a ve většině třídách mě nechala s dětmi o samotě.

Děti dostaly za úkol nakreslit lidskou postavu v pohybu, a to tak aby byla na papíře celá. Celý úkol zněl tedy takto:

„Nakresli na tento papír obyčejnou tužkou postavu v pohybu, jak nejlépe dovedeš. Máš na to tolik času, kolik potřebuješ. Nespěchej a pracuj pečlivě.“

Děti pracovaly naprosto samostatně, takže jim nikdo neradil ani nepomáhal. Pokud se však děti na něco zeptaly, bylo jim odpovězeno, že je pouze na nich, jak se dokáží s úkolem poprat.

Děti kreslily na obyčejný bílý papír A4 a bylo pouze na nich, jestli si zvolí kreslit postavu v pohybu na výšku či šířku papíru. Děti směly používat pouze obyčejnou tužku, bez pomoci jakýchkoli barev. Některým se tento úkol zřejmě nelíbil, hlavně tedy mladším ročníkům, a proto pastelky či voskovky použily, ne však na celou postavu. Další úkol tedy zněl, schovat veškeré barvičky do lavice či aktovky.

Děti měly k dispozici pouze jeden papír a nový už nedostaly. Malá skupinka dětí si však poradila jinak, a to tím, že si papír otočily na druhou stranu. Gumu děti neměly používat, v první třídě ji ani neměly, ale u některých žáků ve vyšších ročnících jsem stopy gummy přece jen na výkresech zaznamenala.

Součástí výkresu, který děti kreslily, bylo jejich jméno a příjmení, datum narození, a také datum dne, které měly tabuli. (tedy dnešní datum). V první třídě mi jméno a datum narození psala paní učitelka, i když někteří prvňáčci se o to pokusili sami, ale jejich datum narození bylo někdy velmi zvláštní. Dokonce u některých třetňáků a čtvrtňáků jsem zaznamenala, že si svoje datum narození nepamatují, a nebo píší rok svého narození shodný s tím, který právě byl. Tedy 2010.

V některých nižších ročnících děti hned po zadání úkolu začaly předvádět pohyb, který budou kreslit, ale pouze na malou chvíli. Často se mě také děti ptaly, jestli budou jejich výkresy „na známky“, což v podstatě není nic neobvyklého. U některých žáků, jsem zaznamenala, že si nebyly zcela jisti tím, co vlastně postava v pohybu představuje. Jedna třída měla dokonce před tímto výzkumem tělesnou výchovu, což se malinko na některých obrázcích projevilo.

Kresby dětem trvaly okolo hodiny a hotové je odevzdávaly mně nebo paní učitelce.

5. Metoda zpracování dat

V kresbě lze pohyb naznačit či zobrazit různými způsoby, např. naznačeným ohybem ruky, zvednutou či nakročenou nohou či naznačeným vlajícím oblečením apod. Na základě rozboru toho, jak lze zobrazit pohyb, jsem rozpracovala 7 základních kritérií, v rámci některých z nich pak ještě některá „podkritéria“. Pomocí nich jsem sledovala zobrazení postavy v pohybu a jeho vývoj.

Sestavila jsem je tak, aby odpovídaly dětem mladšího školního věku. U lidské postavy mi také z části posloužila příručka od Jaroslava Šturma a Marie Vágnerové z roku 1982.

U kreseb jsem posuzovala těchto sedm kritérií:

1) ZOBRAZENÍ V PROFILU

1a) Profil hlavy

Toto kritérium bylo hodnoceno jako zvládnuté tehdy, pokud byla hlava nakreslena z profilu.

1b) Zvládnutí profilu hlavy

Dále bylo hodnoceno, zda u postav jejichž hlava je nakreslena v profilu má pouze ty části obličeje, které má mít. Tedy jedno oko, jedno ucho či nos z profilu.

1c) Horní polovina těla v profilu

Sledovalo se, zda horní polovina těla (myšleno tedy část těla od pasu nahoru), je také nakreslena z profilu, tedy jestli ji dítě otočilo na pravou či levou stranu.(Pozn. dolní polovina těla byla posuzovaná v části dolních končetin).

2) VLAJÍCÍ ČÁST ODĚVU

U tohoto kritéria jsem se zaměřila na postavu, která je oděná do vlajících šatů, či pouze část oděvu dítě naznačilo jako „letící.“

Dále se sledovalo, zda jsou i jiné části těla, které jsou na první pohled vidět v pohybu, tedy vlající či letící vlasy.

3) HORNÍ KONČETINY

3a) Naznačení loktů

V této části jsem sledovala horní končetiny, a to zejména pokud děti znázorňují či naznačují u horních končetin lokty, a to alespoň u jedné z horních končetin.

3b) Vzpažené ruce

Dále se hodnotilo, zda je alespoň jedna horní končetina vzpažená, popřípadě jestli je pohyb znázorněn zvednutím obou paží.

3c) Znázornění svalů

V neposlední řadě se sledovalo, jak dítě dokáže znázornit naznačení svalů u horních končetin, tedy zejména na paži.

4) DOLNÍ KONČETINY

4a) Naznačení kolenou

U tohoto kritéria se sledovalo, jak dítě dokáže u dolních končetin kolena naznačit. Zda dokáže naznačit obě dvě kolena nebo pouze jedno.

4b) Pohyb chodidel

U chodidel se sledovalo, zda je alespoň jedno chodidlo odlepené od podložky nebo zda je noha nakročena, tedy pohyb je naznačen.

4c) Chodidlo v profilu

U chodidel se dále sledovalo, zda jsou chodidla znázorněna z profilu, tzn. zda jsou otočena do stran nebo dítě znázornilo postavu na špičkách.

4d) Znázornění svalů

Dále se také u dolních končetin sledovalo naznačení svalů, tedy zejména svalu stehenního či lýtkového.

5) VYCHÝLENÍ Z OSY U FIGUR NAKRESLENÝCH V POHYBU

U tohoto kritéria se pozorovalo hlavně naznačení pohybu v rámci celé postavy. Hodnotilo se, jak dítě dokáže znázornit pohyb nakloněním části těla, ať už jde o záklon či předklon.

Hodnotilo se tedy, jak dítě dokáže vychýlit nakreslenou postavu v pohybu ze své vlastní osy.

6) POMŮCKY K POHYBU

V této části se hodnotilo, zda dítě pohyb postavy znázorňuje pomocí nějaké pomůcky, která tento pohyb doplní nebo naznačí např. švihadlo, obruč či činky.

7) NAHRAZENÍ KRESEBNÉHO POHYBU SLOVY

U posledního kritéria se sledovalo, jak dítě dokáže pomocí slovního doprovodu krátkých slov, jednoduchých vět jednočlenných nebo citoslovcí naznačit či znázornit pohyb, který postava vyjadřuje (tedy říká nebo volá).

6. Výsledky a jejich interpretace

Splnění kritérií

Jednotlivé kresby jsem zpracovávala podle jednotlivých kritérií, a proto jsem 90 dětských kreseb rozdělila do šesti kresebných skupin, které na sebe vývojově navazují (pozn. Děti v jednotlivých kresebných skupinách jsou řazeny pouze podle svých kreseb, nikoli podle věku, pohlaví či tříd.)

Každou skupinu jsem zhodnotila v rámci jednotlivých kritérií, doložila obrázky, jak děti jednotlivá kritéria v té dané skupině znázorňují. Na konci každé skupiny je vždy krátké shrnutí a tabulka s vyhodnocením splněných kritérií.

1. Skupina

1) ZOBRAZENÍ V PROFILU

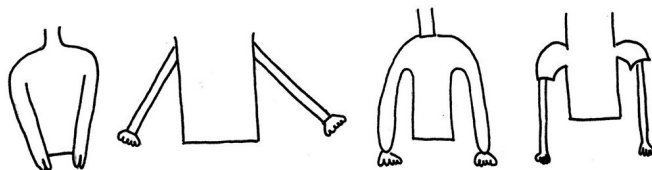
Do první skupiny jsem zařadila žáky, kteří v podstatě nejsou schopni nakreslit figuru v pohybu, a zobrazení profilu se u těchto dětí nevyskytuje.

Postavu kreslí zepředu, stejně tak jako hlavu (viz. obrázek č.1). Profil hlavy se tedy neobjevuje, a tudíž nemohu hodnotit ani zpracování obličeje.

Horní polovinu těla děti kreslí zepředu, a tudíž profil není ani naznačen (viz. obrázek č.2).

Obrázek č.1 Zpracování hlavy

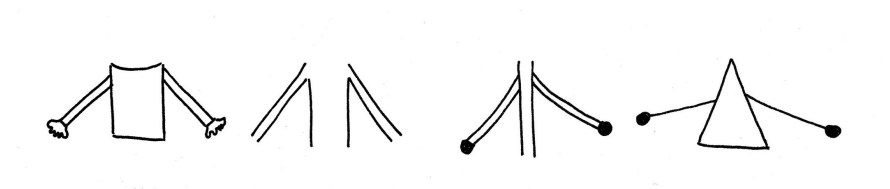
Obrázek č.2 Znázornění horní poloviny těla

2) VLAJÍCÍ ČÁST ODĚVU

Toto kritérium v této první skupině není splněno. Postava sice oděná je, ale žádný náznak letícího oděvu či vlajících vlasů se zde nevyskytuje.

3) HORNÍ KONČETINY

V této skupině se prakticky naznačení loktů a svalů neobjevuje ani na jedné z horních končetin. Děti kreslí ruce jednoduše volně vedle těla a horní končetiny jsou většinou připažené či upažené poníž. U některých kreseb v této skupině je však mírný náznak vzpažených rukou (viz. obrázek č. 3). I tak ale toto kritérium považují za nesplněné.

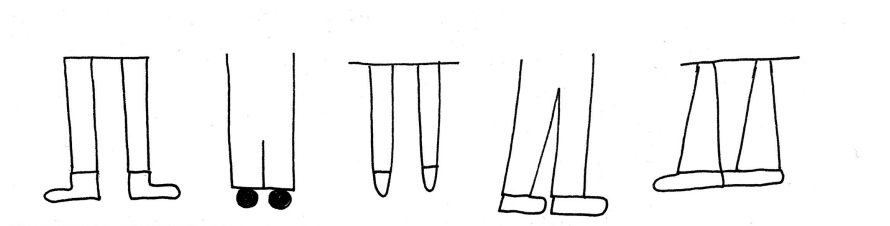

Obrázek č.3 Názna vzpažených horních končetin

4) DOLNÍ KONČETINY

Dolní končetiny děti v této skupině nakreslily opět zepředu. Naznačení kolenou se ani u jednoho z obrázků nevyskytuje, a znázornění svalů se také neobjevuje. Pohyb chodidel znázorněný nakročenou nohou také není znatelný. Děti kreslí obě dvě chodidla pevně na podložce. Toto kritérium tedy není splněno.

U některých figur v pohybu se objevuje chodidlo v profilu. Děti kreslí chodidla tak, že jsou buď obě vytočena na stejnou stranu, a nebo je vytočí na opačnou stranu (viz. obrázek č.4). Toto kritérium tedy považují za splněné.

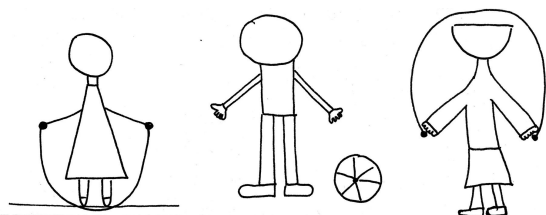
Obrázek č.4 Znázornění chodidel v profilu

5) VYCHÝLENÍ Z OSY U FIGUR NAKRESLENÝCH V POHYBU

U této skupiny se vychýlení z osy nevyskytuje, proto nemohu toto kritérium hodnotit.

6) POMŮCKY K POHYBU

Toto kritérium se u první skupiny již objevuje. Zpravidla děti kreslí vedle postavy míč, kruh nebo švihadlo, aby pohyb naznačily. Pomůcky k pohybu se však vyskytují pouze volně vedle postavy, a nebo je postava drží v ruce (viz. obrázek č.5).

Obrázek č.5 Pomůcky k pohybu

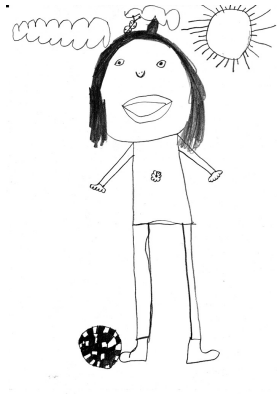
7) NAHRAZENÍ KRESEBNÉHO POHYBU SLOVY

Ztvárnění pohybu pomocí citoslovcí či krátkých slov nebo vět se u první skupiny nevykazuje, toto kritérium tedy není splněno.

Pro představu uvádím tři obrázky z první skupiny, a také věk dětí, které obrázky nakreslily:

Obrázek č.6

Obrázek č.7

Obrázek č.8

Obrázek č.6 nakreslila dívka ve věku 7;6, která je žačkou 1.třídy.

Obrázek č.7 nakreslila dívka 2.třídy ve věku 7;11.

Obrázek č.8 nakreslila dívka ve věku 11;5 a je žačkou páté třídy.

Na těchto obrázcích je zajímavé, že děti z první skupiny kromě figury v pohybu znázorňují také nejrůznější detaily a snaží se celkově plochu obrázku vyplnit. Např. doplňují obrázek o sluníčko, mraky, ptáky, psa, berušky či stromy (viz. obrázky č.6,7).

Z celkového počtu 90 dětí patří do první skupiny **15 dětí**. Věkové rozmezí dětí se pohybuje od **6;10-11;5** (viz.tabulka č.3). Děti jsou v tabulce seřazeny od nejmladšího po nejstaršího žáka. Průměrný věk v první skupině je tedy **7;10**.

Jak je vidět z tabulky č.3, dívky mají zásadní převahu nad chlapci. Z 15 žáků jednotlivých tříd, kteří patří do první skupiny, je **13 dívek a 2 chlapci**.

Pořadí	Pohlaví žáka	Věk		Pořadí	Pohlaví žáka	Věk
1.	dívka N.	6;10		9.	dívka M.	7;11
2.	dívka H.	7;1		10.	dívka S.	7;11
3.	chlapec J.	7;4		11.	chlapec M.	8;6
4.	dívka B.	7;5		12.	dívka A.	8;8
5.	dívka N.	7;6		13.	dívka D.	8;11
6.	dívka P.	7;7		14.	dívka T.	10;0
7.	dívka S.	7;9		15.	dívka M.	11;5
8.	dívka N.	7;10				

Tabulka č.3 Zastoupení žáků v první skupině

Jak jsou žáci první skupiny zastoupeni v jednotlivých třídách ukazuje tabulka č.4. Nejvíce žáků první skupiny tedy 7 je z první třídy, druhá třída je zastoupena 5 žáky a třída třetí, čtvrtá a pátá je zastoupena vždy jedním žákem. Převládá tedy první a druhá třída.

Třída	Počet žáků
1.třída	7
2.třída	5
3.třída	1
4.třída	1
5.třída	1

Tabulka č.4 Zastoupení **první skupiny** v jednotlivých třídách

Shrnutí první skupiny

V první skupině nejsou děti schopné nakreslit figuru v pohybu. Rozložení a splnění jednotlivých kritérií uvádím v tabulce č.5. Je znatelné, že děti v první skupině kreslí figuru zepředu, lokty ani kolena se nevyskytují. Profil se snaží vyjádřit zatím pouze u chodidel, která vytáčí do stran. Pohyb vyjadřují nějakou pomůckou k pohybu, např. švihadlem, míčem či kruhem. Vykreslují jednotlivé detaily okolo postavy a celkově se snaží zaplnit celý výkres.

1 Zobrazení v profilu			2 Vlající část oděvu	3 Horní končetiny			4 Dolní končetiny				5 Vychýlení z osy	6 Pomůcky k pohybu	7 Nahrazení pohybu slovy
A Profil hlavy	B Zvládnutí profilu hlavy	C Horní polovina těla v profilu		A Naznačení loktů	B Vzpažené ruce	C Znázornění svalů	A Naznačení kolennou	B Pohyb chodidel	C Chodidlo v profilu	D Znázornění svalů			
-	-	-	-	-	N	-	-	-	+	-	-	+	-

Tabulka č.5 Splnění kritérií **první skupiny**

(Vysvětlivky: - kritérium nesplněno, + kritérium splněno, N kritérium naznačeno)

2.Skupina

1) ZOBRAZENÍ PROFILU

Do druhé skupiny jsem zařadila děti, které už z části mají ponětí o tom, jak pohyb nakreslit. Stále se však u nich profil nevyskytuje. Na některých kresbách druhé skupiny je patrný náznak hlavy nakreslené z profilu (viz. obrázek č.9). Zvládnutí profilu obličeje není hodnoceno, neboť hlava není nakreslená z profilu.

Horní polovina těla je u dětí nakreslená zepředu nikoli z profilu. Toto kritérium je stále považováno za nesplněné.

Obrázek č.9 Znáznornění hlavy nakreslené v profilu

2) VLAJÍCÍ ČÁST ODĚVU

Toto kritérium u druhé skupiny není hodnoceno, neboť zde není žádný náznak letících vlasů, vlajícího oblečení či jiných částí těla.

3) HORNÍ KONČETINY

U tohoto kritéria dochází oproti předchozí skupině k vývoji. Děti už nekreslí horní končetiny pouze připažené k tělu, ale snaží se o vzpažené ruce (viz. obrázek č.10). Horní končetiny kreslí děti vzpažené obě dvě, nebo pouze jednu z nich.

Znáznornění loktu se pomalu začíná objevovat, ale není ještě přímo znatelné. Děti jej naznačují lehkým zaoblením horních končetin (viz. obrázek č.11). Znáznornění svalů se u druhé skupiny neobjevuje.

Obrázek č.10 Znáznornění vzpažených horních končetin

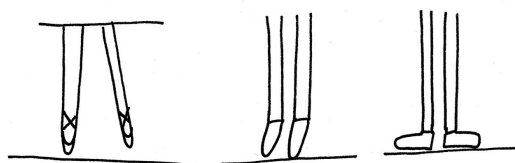
Obrázek č.11 Naznačení loktů

4) DOLNÍ KONČETINY

Naznačení kolenou se u druhé skupiny nevyskytuje, a proto nemůže být hodnoceno. Pohyb chodidel se však začíná ve většině případů objevovat. Jedna noha je většinou odlepená od podložky, a tím je pohyb naznačen. Objevuje se i nakročení jednou nohou či stoj rozkročný (viz. obrázek č.12). Toto podkritérium je tedy splněno. Chodidlo v profilu děti druhé skupiny také zvládají a objevují se i figury na špičkách (viz. obrázek č.13). Toto podkritérium je tedy také splněno. Znázornění svalů se tak jako u horních končetin zatím neobjevuje, tudíž nemůže být hodnoceno.

Obrázek č.12 Znáznornění pohybu dolních končetin

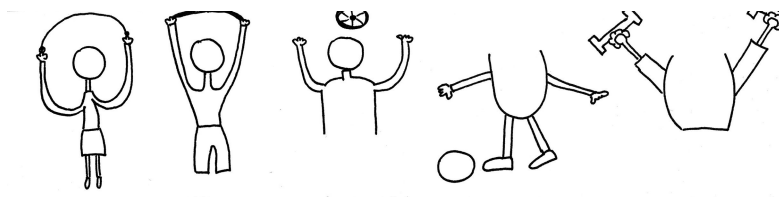
Obrázek č.13 Znáznornění chodidel v profilu či na špičkách

5) VYCHÝLENÍ Z OSY U FIGUR NAKRESLENÝCH V POHYBU

Toto kritérium se u druhé skupiny nevyskytuje, a proto není hodnoceno.

6) POMŮCKY K POHYBU

Druhá skupina používala pomůcek k pohybu ve velkém množství. Děti ztvárnily činky, švihadlo, míč, kolečkové brusle či hokejovou holi. Objevuje se také obutí na fotbal, tedy „kopačky“. U druhé skupiny se již začíná objevovat vzájemná propojenost s pomůckami (viz.obrázek č.14). Míč už neleží pouze vedle postavy, ale začíná se objevovat v hoďu nad hlavou či ve výkopu. Švihadlo je naznačeno nad hlavou a neleží volně svěšené vedle postavy. Toto kritérium je považováno za splněné.

Obrázek č.14 Znárodnění pomůcek k pohybu

7) NAHRAZENÍ KRESEBNÉHO POHYBU SLOVY

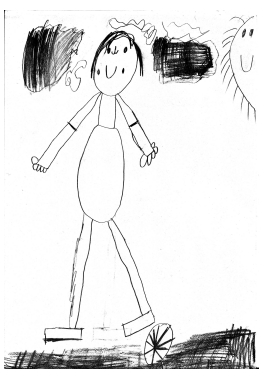
U tohoto kritéria se u druhé skupiny objevuje u některých figur vzduchová bublina s napsím „Hop“, která pohyb umocňuje. (viz. obrázek č.15) Toto nahrazení kresebného pohybu slovy se však nevyskytuje u všech dětí, a proto jej nepovažují za splněné.

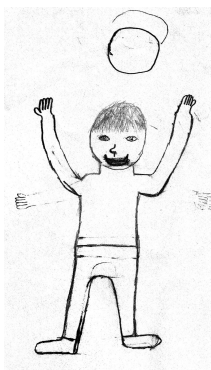
Obrázek č.15 Znárodnění pohybu slovy či jiným naznačením

Pro představu uvádím tři obrázky z druhé skupiny, a zároveň také věk dětí, které obrázky ztvárnily:

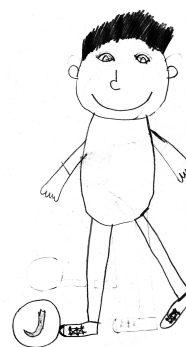
- Obrázek č. 16 nakreslil chlapec 1.třídy ve věku 7;9.
- Obrázek č.17 nakreslil chlapec 3.třídy ve věku 9;11.
- Obrázek č.18 nakreslil chlapec 5.třídy ve věku 11;4.

Obrázek č.16

Obrázek č.17

Obrázek č.18

Z celkového počtu 90 dětí patří do druhé skupiny **23 dětí**. Věkové rozmezí dětí se pohybuje od **6;11-12;1** (viz.tabulka č.6). Děti jsou v tabulce seřazeny od nejmladšího po nejstaršího žáka. Průměrný věk v druhé skupině je tedy **8;9**.

Co se týká chlapců a dívek v této druhé skupině, je zastoupení chlapců téměř dvakrát tak větší než dívek. Z 23 žáků jednotlivých tříd patří do druhé skupiny **8 dívek a 15 chlapců**.

Pořadí	Pohlaví žáka	Věk	Pořadí	Pohlaví žáka	Věk
1.	chlapec M.	6;11	13.	chlapec M.	8;11
2.	chlapec P.	7;3	14.	dívka E.	9;1
3.	chlapec Š.	7;9	15.	chlapec J.	9;5
4.	chlapec P.	8;2	16.	chlapec F.	9;8
5.	dívka Z.	8;3	17.	dívka N.	9;10
6.	chlapec J.	8;3	18.	chlapec Š..	9;11
7.	dívka M.	8;4	19.	chlapec D.	9;11
8.	dívka K.	8;5	20.	chlapec L.	10;5
9.	chlapec M.	8;5	21.	chlapec S.	11;2
10.	dívka S.	8;7	22.	chlapec J.	11;4
11.	dívka H.	8;8	23.	chlapec M.	12;1
12.	dívka N.	8;10			

Tabulka č.6 Zastoupení žáků v druhé skupině

Jak jsou žáci druhé skupiny zastoupeni v jednotlivých třídách ukazuje tabulka č.7. V této druhé skupině převládá druhá a třetí třída. První třída a pátá třída má své zastoupení vyrovnané a nejméně žáků je v této skupině zastoupeno ze třídy čtvrté.

Třída	Počet žáků
1.třída	3
2.třída	9
3.třída	7
4.třída	1
5.třída	3

Tabulka č.7 Zastoupení **druhé skupiny** v jednotlivých třídách

Shrnutí druhé skupiny

Ve druhé skupině se děti již snaží zachytit postavu v pohybu, ale profil se jim stále nedaří. Rozložení a splnění u jednotlivých kritérií uvádím v tabulce č.8. Je znatelné, že děti ve druhé skupině používají k pohybu stále nějakou pomůcku, aby pohyb naznačily, ale největšího rozvoje dochází v oblasti dolních končetin, která uvádí figuru do pohybu. Snaží se o nakročení nohy a pohyb chodidel. Horní končetiny naznačují děti pomocí vzpažených a připažených paží. Lokty, kolena či svaly se zatím neobjevují.

1 Zobrazení v profilu			2 Vlající část oděvu	3 Horní končetiny			4 Dolní končetiny				5 Vychýlení z osy	6 Pomůcky k pohybu	7 Nahrazení pohybu slovy
A Profil hlavy	B Zvládnutí profilu hlavy	C Horní polovina těla v profilu		A Naznačení loktů	B Vzpažené ruce	C Znáznomení svalů	A Naznačení kolenu	B Pohyb chodidel	C Chodidlo v profilu	D Znáznomení svalů			
N	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	N

Tabulka č.8 Splnění kritérií **druhé skupiny**

(Vysvětlivky: - kritérium nesplněno, + kritérium splněno, N kritérium naznačeno)

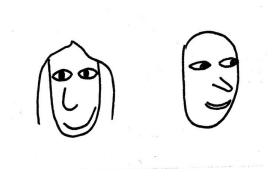
3. Skupina

1) ZOBRAZENÍ PROFILU

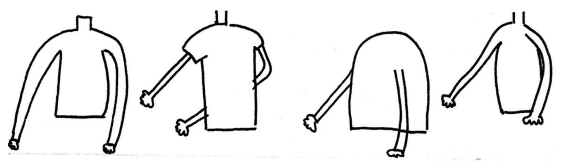
Do této třetí skupiny jsem zařadila žáky, kteří ještě nekreslí figuru v profilu, ale jejich postava začíná mít více prvků, které pohyb připomínají.

Hlavu kreslí děti většinou zepředu, zřídka se objevuje naznačení profilu (viz. obrázek č.19). Profil hlavy tedy není splněn, a tudíž jeho zvládnutí nemůže být hodnoceno.

Horní polovina těla se zatím také objevuje pouze u některých dětí jemným naznačením profilu (viz. obrázek 20). Většina dětí kreslí horní polovinu těla zepředu. O profil se tedy nejedná.

Obrázek č.19 Naznačení profilu

Obr.20 Naznačení profilu u horní poloviny těla

2) VLAJÍCÍ ČÁST ODĚVU

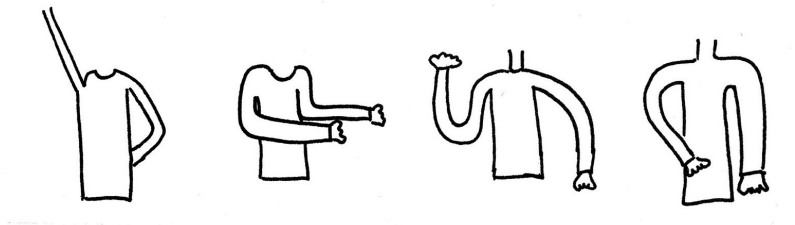
Toto kritérium se u třetí skupiny také nevyskytuje, proto nemohlo být hodnoceno.

3) HORNÍ KONČETINY

Toto kritérium se u třetí skupiny se začíná výrazně vyvíjet. Děti už naznačují u horních končetin lokty (viz.obrázek č.21). Lokty jsou znázorněny u obou horních končetin nebo pouze u jedné. Stále ale ještě nejsou zcela zřetelné.

Vzpažené horní končetiny se u těchto dětí objevují. Děti kreslí horní končetiny u postavy v pohybu upažením, vzpažením jedné či obou končetin.

Svaly u horních končetin zatím nejsou naznačeny.

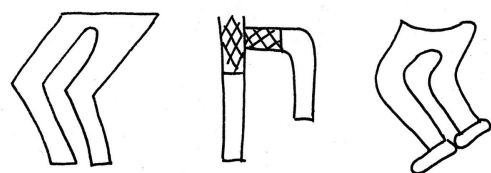
Obrázek č.21 Naznačení loktů

4) DOLNÍ KONČETINY

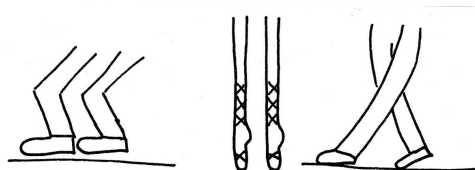
U tohoto kritéria dochází v této skupině k výraznému pokroku. Děti už ztvárňují u dolních končetin kolena (viz. obrázek č.22).

Pohyb chodidel je u třetí skupiny také naznačen. Alespoň jedna dolní končetina je odlepena od podložky, a tak je pohyb znázorněn nakročenou nebo přednoženou nohou. Chodidla jsou také znázorněny v profilu, a nebo je děti kreslí na špičkách. U některých jsou obě chodidla při skoku ve vzduchu, aby byl pohyb dostatečně naznačen (viz.obrázek č.23).

Dolní končetiny jsou již zřetelně naznačeny v pohybu, i když znázornění svalů se ještě nevyskytuje.

Obrázek č.22 Ztvárnění kolenou

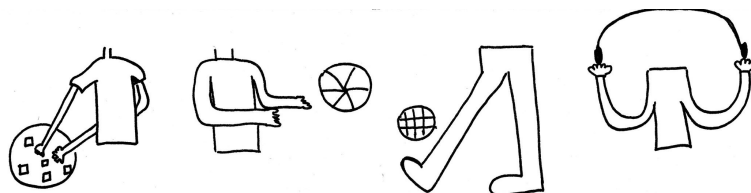
Obrázek č.23 Chodidla v profilu

5) VYCHÝLENÍ Z OSY U FIGUR NAKRESLENÝCH V POHYBU

Vychýlení z osy se u třetí skupiny nevyskytuje, proto nemohlo být posouzeno.

6) POMŮCKY K POHYBU

Pomůcky k pohybu se u třetí skupiny opět vyskytují. Je zde naznačen pohyb s danou pomůckou a vzájemná propojenost a souhra mezi pomůckou a pohybem (viz obrázek č.24). Děti v této skupině znázorňují švihadla, míče a florbalové hole.

Obrázek č.24 Pohyb naznačený pomůckou k pohybu

7) NAHRAZENÍ KRESEBNÉHO POHYBU SLOVY

Nahrazení kresebného pohybu slovy se v této skupině neobjevuje. Ale některé děti dokáží napodobit pohyb i jinými prvky, jako jsou drobné čárky okolo těla, které pohyb umocňují (viz. obrázek č.25).

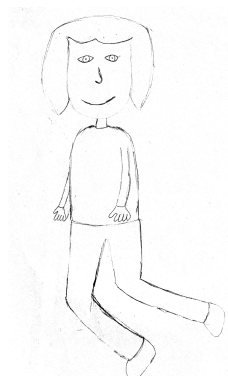
Obrázek č.25 Nahrazení kresebného pohybu

Pro představu uvádím dva obrázky z třetí skupiny a věk dětí, které je ztvárnily:

- Obrázek č. 25 nakreslila dívka 4.třídy ve věku 10;6.
- Obrázek č.26 nakreslil chlapec 5.třídy ve věku 11;9.

Obrázek č.25

Obrázek č.26

Z celkového počtu 90 dětí patří do třetí skupiny **18 dětí**. Věkové rozmezí dětí třetí skupiny se pohybuje od **8;6-12;5** (viz.tabulka č.9). Děti jsou v tabulce seřazeny od nejmladšího po nejstaršího žáka. Průměrný věk ve třetí skupině je tedy **10;7**.

Co se týká chlapců a dívek v této třetí skupině, je počet dívek téměř trojnásobný, než počet chlapců. Z 18 žáků jednotlivých tříd patří do třetí skupiny **13 dívek a 5 chlapců**.

Pořadí	Pohlaví žáka	Věk		Pořadí	Pohlaví žáka	Věk
1.	dívka J.	8;6		10.	dívka A.	10;8
2.	dívka K.	8;11		11.	dívka N.	11;0
3.	dívka A.	9;1		12.	dívka P.	11;2
4.	chlapec O.	9;5		13.	dívka L.	11;4
5.	chlapec P.	9;3		14.	dívka H.	11;4
6.	dívka T.	10;6		15.	dívka D.	11;8
7.	chlapec M.	10;6		16.	dívka N.	11;9
8.	chlapec R.	10;6		17.	dívka V.	11;9
9.	chlapec L.	10;6		18.	dívka S.	12;5

Tabulka č.9 Zastoupení žáků v **třetí skupině**

Jak jsou žáci třetí skupiny zastoupeni v jednotlivých třídách ukazuje tabulka č.10. V této třetí skupině převládá pátá a čtvrtá třída, což je velmi překvapující. Ze třetí

třídy patří do této skupiny 2 žáci, ze druhé třídy jeden žák a první třída není v této skupině zastoupena vůbec.

Třída	Počet žáků
1.třída	0
2.třída	1
3.třída	2
4.třída	7
5.třída	8

Tabulka č.10 Zastoupení **třetí skupiny** v jednotlivých třídách

Shrnutí třetí skupiny

Ve třetí skupině dohází u dětí k velkému rozvoji hlavně v oblasti dolních končetin. Děti kreslí u dolních končetin kolena, nohy jsou již nakročené, na špičkách či v profilu. Rozložení a splnění u jednotlivých kritérií uvádím v tabulce č.11. Je znatelné, že děti v této skupině se již snaží o znázornění postavy v profilu. Horní končetiny děti kreslí vzpažené či upažené a objevuje se jemné naznačení loktů. K doplnění pohybu děti stále používají pomůcky k pohybu, aby pohyb postavy umocnily. Jedná se však o větší souhrn pomůcek a pohybu, než jako tomu bylo v předchozích skupinách.

1 Zobrazení v profilu			2 Vlající část oděvu	3 Horní končetiny			4 Dolní končetiny				5 Vychýlení z osy	6 Pomůcky k pohybu	7 Nahrazení pohybu slovy
A Profil hlavy	B Zvládnutí profilu hlavy	C Horní polovina těla v profilu		A Naznačení loktů	B Vzpažené ruce	C Znázornění svalů	A Naznačení kolenu	B Pohyb chodidel	C Chodidlo v profilu	D Znázornění svalů			
N	-	N	-	N	+	-	+	+	+	-	-	+	+

Tabulka č.11 Splnění kritérií **třetí skupiny**

(Vysvětlivky: - kritérium nesplněno, + kritérium splněno, N kritérium naznačeno)

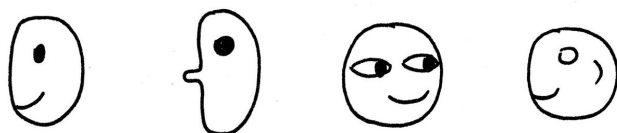
4.skupina

1) ZOBRAZENÍ PROFILU

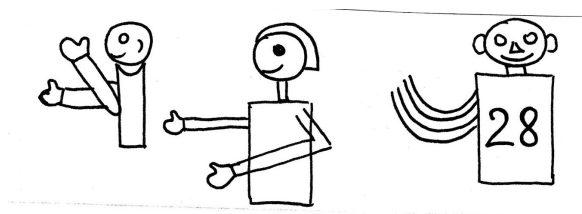
Do této skupiny jsme zařadila žáky, kteří splňují více než polovinu kritérií, a u kterých je znát velký rozvoj. U některých dětí se již objevuje profil hlavy (viz.obrázek č.28), jiné děti kreslí hlavu stále zepředu.

Zvládnutí profilu hlavy se však u dětí nevyskytuje v plné míře, neboť chybí ústa, nos či ucho.

Horní polovina těla už je u některých dětí nakreslena v profilu, některé děti se snaží o natočení, a nebo postavu kreslí stále zepředu, jiné také o pohled zezadu (viz.obrázek č.29). Některé děti kreslí horní a dolní polovinu těla v profilu, ale obličej pouze zepředu, jiné se snaží o profil hlavy a tělo zůstává nakresleno zepředu.

Obrázek č.28 Profil hlavy

Obrázek č.29 Profil horní poloviny těla

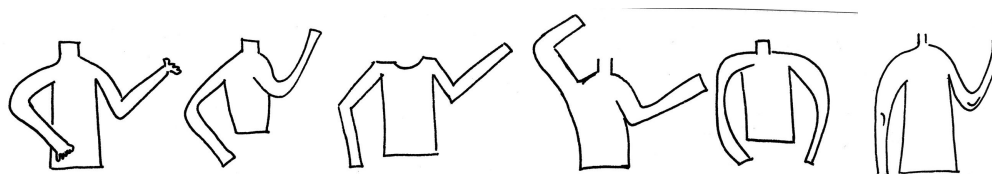
2) VLAJÍCÍ ČÁST ODĚVU

Tyto kresby, které patří do čtvrté skupiny, mají již hodně prvků, které vyjadřuje postava v pohybu, ale vlající část oděvu ani vlasy se zde nevyskytují. Kritérium tedy nebylo hodnoceno.

3) HORNÍ KONČETINY

U horních končetin dochází u této třetí skupiny k velkému rozvoji. U figury nakreslené v pohybu se začínají objevovat lokty (viz. obrázek 30).

Vzpažené ruce či pouze vzpažení jedné horní končetiny je už pro děti této skupiny samozřejmostí. Naznačení svalů se zatím nevyskytuje.

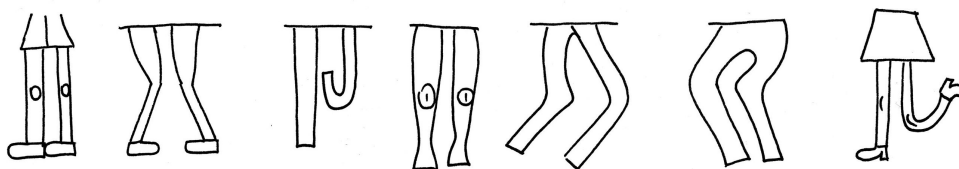

Obrázek č.30 Znáznornění loktů

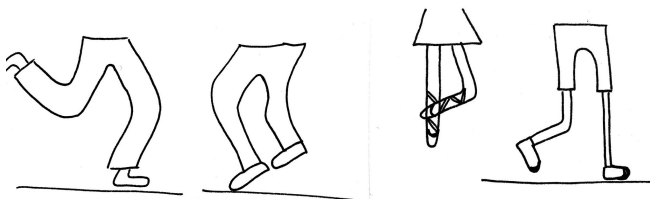
4) DOLNÍ KONČETINY

U dolních končetin jsou již na první pohled viditelná kolena. Děti je ztvárňují různými způsoby (viz. obrázek č.31). Většinou se tedy jedná o obloukovité či ostré zakřivení do špičky u dolní končetiny v oblasti kolenou.

Pohyb chodidel je u této skupiny opět naznačen. Noha se jeví jako nakročená a chodidlo je odlepeno od podložky (viz. obrázek 32). Také chodidlo v profilu je u této skupiny dobře znázorněno. Děti již bez problémů znázorní postavu na špičkách (viz. obrázek 32). Znáznornění svalů se však nevyskytuje.

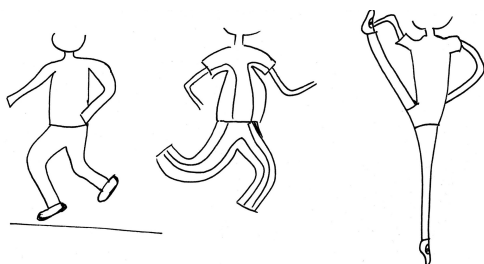
Obrázek č. 31 Naznačení kolenou

Obrázek č.32 Pohyb chodidel

5) VYCHÝLENÍ Z OSY U FIGUR NAKRESLENÝCH V POHYBU

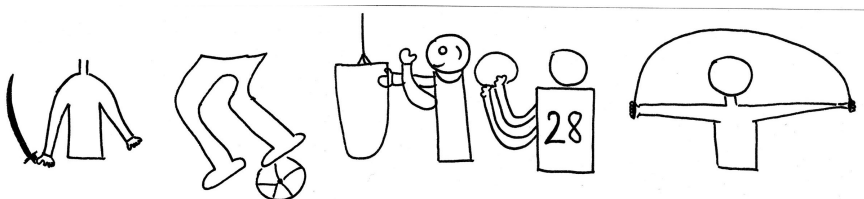
Vychýlení z osy u figur nakreslených v pohybu děti ve čtvrté skupině znázorňují. Pokoušejí se o mírný předklon např. při běhu či při skoku. Horní polovina těla se naklání dopředu nebo dozadu, a nebo je vychýlena na pravou či levou stranu (viz. obrázek 33).

Obrázek č.33 Vychýlení z osy

6) POMŮCKY K POHYBU

Pomůcky k pohybu děti ve čtvrté skupině zobrazují. Pomůcka k pohybu se většinou stává součástí daného pohybu a neleží volně vedle osoby, aby pohyb pouze doplnila, jako v předchozích skupinách (viz. obrázek č.35). Jedná se o souhru postavy v pohybu a dané pomůcky. Objevují se různé další pomůcky např. koloběžka, šermířský meč, fotbalový míč, basketbalový míč a koš, švihadlo a boxovací pytel.

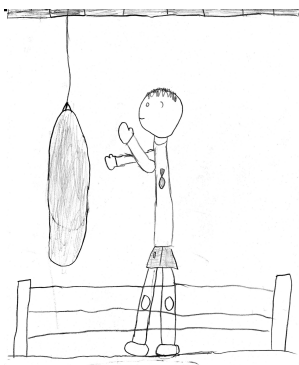
Obrázek č.35 Pomůcky k pohybu

7) NAHRAZENÍ KRESEBNÉHO POHYBU SLOVY

Nahrazení kresebného pohybu slovy se u čtvrté skupiny nevyskytuje, proto nemohlo být hodnoceno. Děti v této skupině se spíše zaměřují na propracování detailů u postavy v pohybu.

Pro představu uvádím tři obrázky ze čtvrté skupiny a věk dětí, které je ztvárnily:

- Obrázek č.35 nakreslila chlapec 1.třídy ve věku 7;10.
- Obrázek č.36 nakreslila dívka 3.třídy ve věku 9;9.
- Obrázek č.37 nakreslila dívka 5.třídy ve věku 11;4.

Obrázek č.35

Obrázek č.36

Obrázek č.37

Z celkového počtu 90 dětí patří do čtvrté skupiny **21 dětí**. Věkové rozmezí dětí čtvrté skupiny se pohybuje od **7;1- 12;0** (viz.tabulka č.12). Děti jsou v tabulce seřazeny od nejmladšího po nejstaršího žáka. Průměrný věk čtvrté skupiny je tedy **9;6**.

Co se týká chlapců a dívek v této čtvrté skupině, je počet chlapců dvakrát tak větší než počet děvčat. Z 21 žáků jednotlivých tříd patří do čtvrté skupiny **7 dívek a 14 chlapců**.

Pořadí	Pohlaví žáka	Věk		Pořadí	Pohlaví žáka	Věk
1.	dívka A.	7;1		12.	Chlapec Š.	10;2
2.	Chlapec D.	7;9		13.	Chlapec T.	10;3
3.	chlapec I.	7;10		14.	dívka S.	10;5
4.	Chlapec P.	7;11		15.	Chlapec R.	10;6
5.	chlapec J.	7;11		16.	Chlapec M.	10;9
6.	chlapec M.	8;5		17.	dívka V.	10;11
7.	chlapec T.	8;11		18.	Chlapec J.	11;1
8.	Dívka N.	9;1		19.	dívka A.	11;4
9.	Dívka S.	9;2		20.	dívka T	11;6
10.	Chlapec M.	10;0		21.	Chlapec J.	12;0
11.	Chlapec M.	10;2				

Tabulka č.12 Zastoupení žáků ve čtvrté skupině

Jak jsou žáci čtvrté skupiny zastoupeni v jednotlivých třídách, ukazuje tabulka č.10. Tučně je vždy vyznačen nejvyšší počet žáků. V této čtvrté skupině je nejvíce dětí ze čtvrté třídy. Další dvě třídy mají stejný počet žáků. Je zajímavé, že je to právě 1.a 5.třída. Třetí třída je zastoupena 3 žáky a nejméně má druhá třída tedy 1 žáka.

Třída	Počet žáků
1.třída	5
2.třída	1
3.třída	3
4.třída	7
5.třída	5

Tabulka č.13 Zastoupení čtvrté skupiny v jednotlivých třídách

Shrnutí čtvrté skupiny

Ve čtvrté skupině dohází u dětí k velkému rozvoji hlavně v oblasti horních končetin. Rozložení a splnění u jednotlivých kritérií uvádím v tabulce č.14. Je znatelné, že děti v této čtvrté skupině se již snaží o znázornění postavy v profilu, snaží se o zachycení profilu hlavy. Horní polovina těla již v profilu nakreslena je. U horních končetin dochází k rozvoji, kdy děti kromě vzpažených horních končetin

kreslí také lokty. U dolních končetin je pohyb znatelný, děti kreslí chodidlo z profilu, v pohybu, a také znázorňují kolena. U této skupiny se již objevuje vychýlení z osy, které děti naznačují předklonem či záklonem horní poloviny těla. Pohyb děti doplňují pomůckou k pohybu.

1 Zobrazení v profilu			2 Vlající část oděvu	3 Horní končetiny			4 Dolní končetiny				5 Vychýlení z osy	6 Pomůcky k pohybu	7 Nahrazení pohybu slovy
A Profil hlavy	B Zvládnutí profilu hlavy	C Horní polovina těla v profilu		A Naznačení loktů	B Vzpřažené ruce	C Znázornění svalů	A Naznačení kolennou	B Pohyb chodidel	C Chodidlo v profilu	D Znázornění svalů			
N	-	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-

Tabulka č.14 Splnění kritérií čtvrté skupiny

(Vysvětlivky: - kritérium nesplněno, + kritérium splněno, N kritérium naznačeno)

5.Skupina

1) ZOBRAZENÍ PROFILU

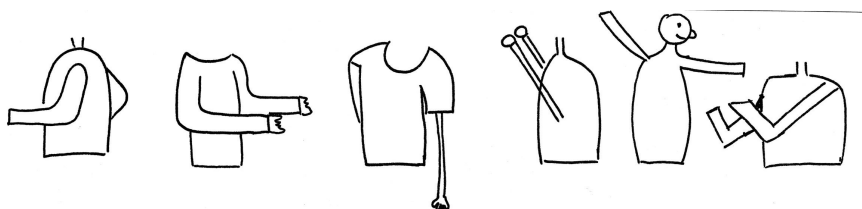
Do této předposlední skupiny jsem zařadila děti, které postavu v pohybu dokáží velmi dobře nakreslit. U této skupiny se již objevuje postava v profilu, a také profil hlavy (viz. obrázek č.38). U profilu hlavy se již vyskytují správné části obličeje, což znamená, že děti kreslí pouze jedno oko a jedno ucho (viz. obrázek 38).

Horní polovina těla postavy v pohybu u této skupiny je také nakreslena z profilu (viz. obrázek 39). Děti ji kreslí pomocí vytočení trupu na pravou a levou stranu. Jedna horní končetiny vždy vystupuje a druhá je v pozadí.

Celé kritérium je tedy splněno.

Obrázek č.38 Hlava profilu

Obrázek č.39 Profil horní poloviny těla

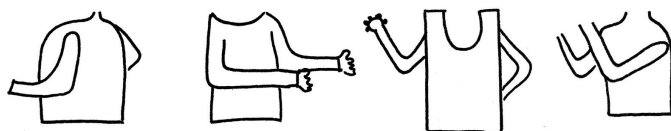
2) VLAJÍCÍ ČÁST ODĚVU

Toto kritérium se u páté skupiny nevyskytuje, proto nemohlo být hodnoceno.

3) HORNÍ KONČETINY

U kritéria horních končetin se jako u předcházející čtvrté skupiny objevují lokty (viz. obrázek č.40). Pro děti v této skupině je znázornění loktů již samozřejmostí, stejně tak jako vzpažené paže. Děti kreslí horní končetiny již vzpažené či upažené, a to buď pouze jednu nebo obě dvě.

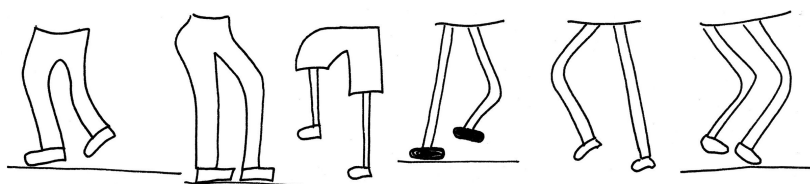
Svaly se u horních končetin nevyskytují.

Obrázek č.40 Naznačení loktů

4) DOLNÍ KONČETINY

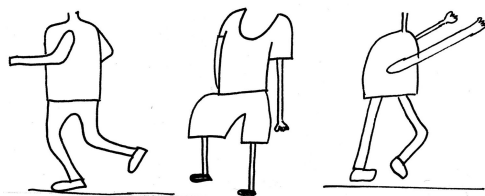
Znázornění dolních končetin u této páté skupiny je téměř shodné jako u čtvrté skupiny. U dolních končetin je pohyb naznačen pokrčením dolních končetin, tedy kolena jsou na obrázcích nakresleny (viz. obrázek č. 41). Stejně tak je pohyb naznačen otočením chodidel, zvednutím jedné či obou dolních končetin, a nebo nakročenou nohou (viz. obrázek č.41). Svaly naznačeny nejsou.

Obrázek č.41 Znázornění kolenou a pohybu chodidel

5) VYCHÝLENÍ Z OSY U FIGUR NAKRESLENÝCH V POHYBU

Vychýlení z osy u figur nakreslených v pohybu se tak jako u předchozí skupiny vyskytuje. Děti chápou a kreslí naznačení pohybu např. mírným nakloněním horní poloviny těla či lehkým záklonem (viz obrázek č.42).

Obrázek č.42 Znázornění pohybu vychýlením z osy

6) POMŮCKY K POHYBU

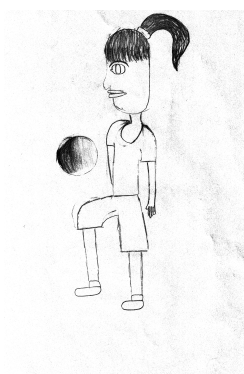
Tato pátá skupina sice pomůcky k pohybu využívá, ale spíše jen zřídka. Děti této skupiny se soustřeďují spíše na propracování postavy v pohybu. Pomůcka spíše pohyb doplňuje. V této skupině se objevuje oštěp, míč a skok o tyči. Kritérium je tedy splněno.

7) NAHRAZENÍ KRESEBNÉHO POHYBU SLOVY

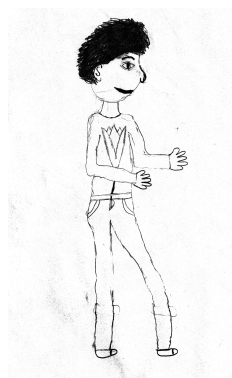
Nahrazení pohybu slovy se v této skupině nevyskytuje, děti se soustředují více na postavu v pohybu. Proto toto kritérium nehodnotím.

Pro představu uvádím dva obrázky z páté skupiny a věk dětí, které je ztvárnily:

- Obrázek č.43 nakreslila dívka 4.třídy ve věku 9;3.
- Obrázek č.44 nakreslila 4.třídy dívka ve věku 9;10.

Obrázek č.43

Obrázek č.44

Z celkového počtu 90 dětí patří do páté skupiny **8 dětí**. Věkové rozmezí dětí páté skupiny se pohybuje od **9;3- 12;4** (viz.tabulka č.13). Děti jsou v tabulce seřazeny od nejmladšího po nejstaršího žáka. Průměrný věk páté skupiny je tedy **10;8**.

Co se týká chlapců a dívek v této páté skupině, je počet chlapců a dívek vyrovnaný. Z žáků jednotlivých tříd patří do páté skupiny **4 dívky a 4 chlapci**.

Pořadí	Pohlaví žáka	Věk		Pořadí	Pohlaví žáka	Věk
1.	dívka T.	9;3		5	chlapec V.	11;9
2.	dívka J.	9;10		6.	dívka A.	11;11
3.	chlapec T.	10;11		7.	dívka N.	12;3
4.	chlapec M.	10;11		8.	chlapec O.	12;4

Tabulka č.13 Zastoupení žáků v páté skupině

Jak jsou žáci páté skupiny zastoupeni v jednotlivých třídách, ukazuje tabulka č.14. Tučně je vždy vyznačen nejvyšší počet žáků. V této páté skupině je nejvíce dětí z páté třídy. Třetí a čtvrtá třída je zastoupena jedním žákem a první a druhá třída se v této páté skupině již nevyskytuje.

Třída	Počet žáků
1.třída	0
2.třída	0
3.třída	1
4.třída	1
5.třída	6

Tabulka č.14 Zastoupení páté skupiny v jednotlivých třídách

Shrnutí páté skupiny

V páté skupině dohází u dětí k největšímu rozvoji hlavně v oblasti profilu. Rozložení a splnění u jednotlivých kritérií uvádím v tabulce č.15. Je znatelné, že děti v této páté skupině již zobrazují postavu v profilu, a to nejen dolní končetiny, ale i hlavu a trup. Pohyb u horních končetin kreslí zvednutím paží nebo naznačením loktů. U dolních končetin je pohyb naznačen velmi dobře a je téměř shodný s předchozí skupinou. Děti kreslí nakročené nohy, pokrčená kolena, a tím pohyb vyjadřují. Vychýlení z osy se také vyskytuje, a tím se tedy pohyb umocní. Pomůcky k pohybu používají spíše zřídka na doplnění, soustředí se spíše na postavu pohybu. Tato skupina již pohyb postav ovládá.

1 Zobrazení v profilu			2 Vlající část oděvu	3 Horní končetiny			4 Dolní končetiny				5 Vychýlení z osy	6 Pomůcky k pohybu	7 Nahrazení pohybu slovy
A Profil hlavy	B Zvládnutí profilu hlavy	C Horní polovina těla v profilu		A Naznačení loktů	B Vzpažené ruce	C Znázornění svalů	A Naznačení kolennou	B Pohyb chodidel	C Chodidlo v profilu	D Znázornění svalů			
+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-

Tabulka č.15 Splnění kritérií páté skupiny

(Vysvětlivky: - kritérium nesplněno, + kritérium splněno, N kritérium naznačeno)

6.Skupina

1) ZOBRAZENÍ PROFILU

Do této skupiny patří žáci, kteří dokáží pohyb bez problémů naznačit a většina kritérií je tedy splněna. Hlavu kreslí tito žáci v profilu a má všechny správné proporce, které má mít (jedno oko i ucho) (viz. obrázek č.45). Horní polovina těla je také nakreslena v profilu, tělo je tedy vytočeno na pravou či levou stranu. Ruce jsou nakresleny tak, že jedna je na obrázku blíže a druhá v pozadí (viz. obrázek č.46). Toto kritérium je tedy splněno.

Obrázek č.45 Profil hlavy

Obrázek č.46 Profil horní poloviny těla

2) VLAJÍCÍ ČÁST ODĚVU

U této skupiny se již u pohybu objevují vlající „letící“ vlasy, které tento pohyb umocňují (viz.obrázek č. 47). Toto kritérium je tedy splněno.

Obrázek č.47 Naznačení vlajících vlasů

3) HORNÍ KONČETINY

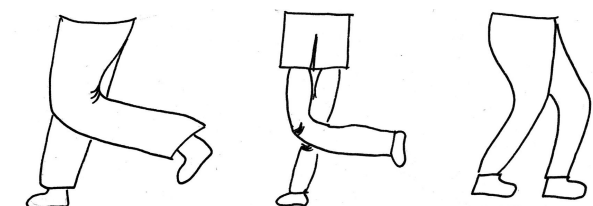
Toto kritérium je u této šesté skupiny splněno. Žáci kreslí u horních končetin lokty, které jsou pro ně samozřejmostí. Lokty jsou již zaoblené a nemají ostré hrany. Horní končetiny jsou vzpažené nebo předpažené. U této skupiny se objevují i svaly. Žáci je jemně vykreslují (viz. obrázek č. 48).

Obrázek č.48 Naznačení svalů horních končetin

4) DOLNÍ KONČETINY

Kritérium dolních končetin je u této šesté skupiny splněno. Žáci kreslí dolní končetiny také z profilu, jedna noha bývá většinou nakročena a druhá, která je odlepena od podložky se přidává. U této šesté skupiny jsou samozřejmě naznačena i kolena a žáci této skupiny kreslí i svaly dolních končetin, které se doposud neobjevovaly (viz obrázek č. 49).

Obrázek č.49 Naznačení dolních končetin

5) VYCHÝLENÍ Z OSY U FIGUR NAKRESLENÝCH V POHYBU

Toto kritérium je splněno a vychýlení z osy tito žáci zvládají. Znázorňují jej lehkým záklonem či předklonem, který je pro pohyb typický (viz obrázek č. 50, 51).

6) POMŮCKY K POHYBU

Toto kritérium se v poslední šesté skupině vyskytuje už pouze jednou. Žáci této skupiny se spíše soustředí na postavu v pohybu a její propracovanost a pomůcka k pohybu, v tomto případě míč, slouží spíše jako doplněk. Ve srovnání s první skupinou, která se spíše soustředila na tyto pomůcky, a méně potom na detaily u postavy v pohybu, šestá skupina pomůcky k pohybu díky propracovanosti postavy nepotřebuje. Pro tuto skupinu není problém tyto pomůcky zakreslit a propojit je s pohybem.

7) NAHRAZENÍ KRESEBNÉHO POHYBU SLOVY

Toto kritérium se již u poslední skupiny nevyskytuje, a proto není hodnoceno. Žáci se soustředí na pohyb postavy.

Pro představu uvádím dva obrázky z šesté skupiny a věk dětí, které je ztvárnily:

- Obrázek č.50 nakreslila dívka 5.třídy ve věku 11;0.
- Obrázek č.51 nakreslila dívka 5.třídy ve věku 11;6.

Obrázek č.37

Obrázek č.38

Z celkového počtu 90 dětí patří do šesté skupiny **5 dětí**. Věkové rozmezí dětí šesté skupiny se pohybuje od **10;3-11;7** (viz.tabulka č.16). Děti jsou v tabulce seřazeny od nejmladšího po nejstaršího žáka. Průměrný věk šesté skupiny je tedy **11;2**.

Co se týká chlapců a dívek v této šesté skupině je počet téměř vyrovnaný: **2 dívky a 3 chlapci**.

Pořadí	Pohlaví žáka	Věk
1.	chlapec J.	10;3
2.	dívka L.	11;0
3.	chlapec L	11;5
4.	dívka T.	11;6
5.	chlapec J.	11;7

Tabulka č.16 Zastoupení žáků v šesté skupině

Jak jsou žáci šesté skupiny zastoupeni v jednotlivých třídách, ukazuje tabulka č.17. Tučně je vždy vyznačen nejvyšší počet žáků. V této páté skupině je nejvíce dětí

z páté třídy. Třetí a čtvrtá třída je zastoupena jedním žákem a první a druhá třída se v této šesté skupině nevyskytuje.

Třída	Počet žáků
1.třída	0
2.třída	0
3.třída	0
4.třída	1
5.třída	4

Tabulka č.17 Zastoupení šesté skupiny v jednotlivých třídách

Shrnutí šesté skupiny

V šesté skupině již děti přesně ví, jak má pohyb vypadat a dokáží jej zakreslit. Rozložení a splnění u jednotlivých kritérií uvádím v tabulce č.18. Je znatelné, že děti v této šesté skupině nakreslí postavu v pohybu profilem. V profilu je zakreslena hlava, trup i spodní polovina těla. Horní končetiny jsou ohnuté, tedy žáci zakreslují lokty, a poprvé začínají tito žáci zakreslovat svaly. U dolních končetin se opět vyskytují kolena, chodidla v profilu, nakročení nohou, a také znázornění svalů. Postavy již nejsou naznačeny vzpříma, ale jsou lehce zakloněny či předkloněny. Pomůcky k pohybu žáci používají, ale už ne v takovém množství. Pohyb je oproti jiným skupinám doplněn o letící vlasy, které pohyb umocňují.

1 Zobrazení v profilu			2 Vlající část oděvu	3 Horní končetiny			4 Dolní končetiny				5 Vychýlení z osy	6 Pomůcky k pohybu	7 Nahrazení pohybu slovy
A Profil hlavy	B Zvládnutí profilu hlavy	C Horní polovina těla v profilu		A Naznačení loktů	B Vzpážené ruce	C Znázornění svalů	A Naznačení kolenu	B Pohyb chodidel	C Chodidlo v profilu	D Znázornění svalů			
+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-

Tabulka č.18 Splnění kritérií šesté skupiny

(Vysvětlivky: - kritérium nesplněno, + kritérium splněno, N kritérium naznačeno)

Skupiny	Kritérium 1 Zobrazení v profilu			Kritérium 2 Vlající část oděvu	Kritérium 3 Horní končetiny			Kritérium 4 Dolní končetiny				Kritérium 5 Vychýlení z osy	Kritérium 6 Pomůcky k pohybu	Kritérium 7 Nahrazení pohybu slovy
	A Profil hlavy	B Zvládnutí profilu hlavy	C Horní polovina těla v profilu		A Naznačení loktů	B Vzpažené ruce	C Znázornění svalů	A Naznačení kolennou	B Pohyb chodidel	C Chodidlo v profilu	D Znázornění svalů			
1. skupina	-	-	-	-	-	N	-	-	-	+	-	-	+	-
2. skupina	N	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+	N
3. skupina	N	-	N	-	N	+	-	+	+	+	-	-	+	+
4. skupina	N	-	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-
5. skupina	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-
6. skupina	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-

Tabulka č.19 Celkové zhodnocení jednotlivých kritérií a podkritérií

(Vysvětlivky: - kritérium nesplněno, + kritérium splněno, N kritérium naznačeno)

V tabulce č. 19 a 20 uvádím celkové shrnutí a splnění jednotlivých kritérií z hlediska jednotlivých šesti skupin. Je znatelné, které prvky pohybu se zhruba v jaké skupině a v jakém věku rozvíjejí.

Skupiny a jejich průměrný věk	Kritérium 1 Zobrazení v profilu	Kritérium 2 Vlající část oděvu	Kritérium 3 Horní končetiny	Kritérium 4 Dolní končetiny	Kritérium 5 Vychýlení z osy	Kritérium 6 Pomůcky k pohybu	Kritérium 7 Nahrazení pohybu slovy
1.skupina 7;10	Zobrazení v profilu se nevyskytuje	Vlající část oděvu či jiných částí těla zatím není znázorněno	Objevuje se pouze náznak vzpažení horních končetin, znázornění loktů ani svalů se nevyskytuje	U dolních končetin se objevují chodidla v profilu. Znázornění kolenou, svalů či chodidla v profilu zatím naznačeno není	Vychýlení z osy u figur nakreslených v pohybu se také nevyskytuje	Pomůcky k pohybu se vyskytují a doplňují celý výkres	Nahrazení pohybu slovy se zatím nevyskytuje
2.skupina 8;9	Objevuje se jemný náznak hlavy v profilu, který ale zatím není hodnocen	Vlající část oděvu či jiných částí těla zatím není znázorněno	U horních končetin se již vyskytují vzpažené paže. Lokty ani svaly naznačeny nejsou	U dolních končetin je již naznačen pohyb chodidel, a také chodidlo v pohybu. Svaly ani kolena se zatím nevyskytují	Vychýlení z osy u figur nakreslených v pohybu se zatím nevyskytuje	Pomůcky k pohybu tyto děti	Pohyb, který je naznačen slovy je u některých kreseb již naznačen.
3.skupina 10;7	U profilu hlavy a horní poloviny těla dochází již k naznačení	Vlající část oděvu či vlasů zatím nejsou zobrazeny	Vzpažení horních končetin se již vyskytuje. Lokty jsou zatím jen naznačeny a svaly se neobjevují	U dolních končetin dochází k velkému rozvoji. Zobrazeny jsou již kolena, pohyb chodidel a také chodidlo v profilu. Znázornění svalů se zatím nevyskytuje.	Vychýlení z osy u figur nakreslených v pohybu se zatím nevyskytuje	Pomůcky k pohybu se vyskytují a dochází k vzájemné souhře mezi postavou a pohybem	Znázornění pohybu slovy se již také vyskytuje
4.skupina 9;6	Profil horní poloviny těla již zobrazen je. Profil hlavy je však zatím pouze naznačen.	Vlající část oděvu či vlasů zatím nejsou zobrazeny	U horních končetin dochází k rozvoji. Zakresleny jsou již lokty i vzpažené ruce. Svaly se neobjevují.	U dolních končetin jsou již zakresleny kolena, pohyb chodidel i chodidla v profilu. Svaly se naznačeny nejsou.	Vychýlení z osy u figur zakreslených v pohybu se již vyskytuje.	Pomůcky k pohybu zakresleny jsou.	Znázornění pohybu slovy se nevyskytuje.
5.skupina 10;8	V oblasti profilu dochází také k rozvoji. Profil hlavy i horní poloviny těla je již správně zakreslen	Letící vlasy či vlající oděv se nevyskytuje	U horních končetin jsou zobrazeny lokty i vzpažení paží. Svaly se nevyskytují	Pohyb chodidel, kolena či chodidlo v profilu je již znázorněno. Svaly se nevyskytují.	Vychýlení z osy u figur zakreslených v pohybu již zakresleno je.	Pomůcky k pohybu zakresleny jsou.	Znázornění pohybu slovy se nevyskytuje.
6.skupina 11;2	Profil hlavy i jeho správné zakreslení je již správně zakresleno, stejně tak i horní polovina těla je zakreslena v profilu	Letící vlasy zakresleny v pohybu již naznačeny jsou.	U horních končetin jsou zakresleny vzpažené paže i lokty. Vyskytují se i svaly.	U dolních končetin jsou naznačena kolena, pohyb chodidel nakročenou nohou i znázornění kolenou. Svaly jsou již také zakresleny	Vychýlení z osy u figur zakreslených v pohybu již vyskytuje.	Pomůcky k pohybu již zakresleny nejsou.	Znázornění pohybu slovy se nevyskytuje.

Tabulka č.20 Celkové slovní zhodnocení jednotlivých kritérií

Skupiny	Věkové rozmezí jednotlivých skupiny	Průměrný věk jednotlivých skupin
1.Skupina	6;10-11;5	7;10
2.Skupina	6;11-12;1	8;9
3.Skupina	8;6-12;5	10;7
4.Skupina	7;1-12;0	9;6
5.Skupina	9;3-12;4	10;8
6.Skupina	10;3-11;7	11;2

Tabulka č.21 Průměrný věk jednotlivých skupin

V tabulce č.21 uvádím jednotlivé skupiny, jejich věkové rozmezí, a také jejich průměrný věk. Je vidět, že věkový průměr žáků jednotlivých skupin není v žádném případě vzestupný. (Např. 3.skupina, jejíž průměrný věk je 10;7 a hned vzápětí čtvrtá skupina, jejíž průměrný věk je 9;6.) Je tedy znatelné, že i věkové rozmezí jednotlivých skupin se žádným věkem neohraničuje. Pokud srovnáme třetí a šestou skupinu, vidíme, že nejstarší žák ve věku 12;5 je zařazen do třetí skupiny a v šesté skupině je nejstaršímu žákovi 11;7 let. Pokud se zaměříme na 3. a 5.skupinu je průměrný věk těchto skupin (10;7 a 10;8) téměř totožný.

Jednotlivý počet žáků jednotlivých skupin je tedy uveden v následující tabulce č.22. Jak je vidět nejpočetnější skupinou je skupina druhá, do které patří 23 žáků ve věkovém rozmezí 6;11-12;1, a také skupina čtvrtá s celkovým počtem 21 žáků ve věkovém rozmezí 10;3-11;7.

Skupina	Počet žáků v jednotlivých skupinách
1. skupina	15
2. skupina	23
3. skupina	18
4. skupina	21
5. skupina	8
6. skupina	5

Tabulka č.22 Počet žáků v jednotlivých skupinách

	1.třída	2.třída	3.třída	4.třída	5.třída
1.skupina	7	5	1	1	1
2.skupina	3	9	7	1	3
3.skupina	0	1	2	7	8
4.skupina	5	1	3	7	5
5.skupina	0	0	1	1	6
6.skupina	0	0	0	1	4

Tabulka č.23 Zastoupení žáků skupin v jednotlivých třídách

Jednotlivé zastoupení skupin v jednotlivých třídách ukazuje tabulka č.23. V této tabulce je znatelné, že u prvních třech skupin se jedná o jakousi posloupnost, která se hned u čtvrté skupiny vyvrací. První skupina je nejvíce zastoupena 1.a 2.třídou, druhá skupina navazuje 2.a 3.třídou a třetí skupina je z většího počtu zastoupena 4.a 5.třídou. U čtvrté skupiny však dochází ke zlomu a tato skupina je zastoupena 4.třídou a 1.a 5.třídou.

1.třída je tedy hojně zastoupena až do 4.skupiny, zatímco 2.třída ustrnula ve druhé skupině. Tato 2.třída, kterou jsem stačila během mého výzkumu poznat se mi jevila na nejnižší úrovni. Je to pouze můj osobní názor, ale v této třídě nefungovaly některé věci, tak jak by měly. Je vidět, že první a druhá třída se již v páté a šesté skupině neobjevují. V šesté skupině je již zastoupena pouze 4.a 5.třída.

Co se týče chlapců a děvčat, je velmi zajímavé, jak se jejich převaha v jednotlivých skupinách střídala. U první skupiny, která pohyb v podstatě neumí nakreslit, se vyskytují chlapci pouze dva. Nejvíce chlapců je tedy zastoupeno u druhé skupiny. Pokud se ale podíváme na poslední tři kritéria (4., 5. a 6.skupina), u kterých dochází k největšímu rozvoji ve ztvárnění pohybu, je převaha chlapců přece jen větší.

Skupina	Dívky	Chlapci
1.skupina	13	2
2.skupina	8	15
3.skupina	13	5
4.skupina	7	14
5.skupina	4	4
6.skupina	2	3

Tabulka č.31 Zastoupení chlapců a děvčat

7. Odpovědi na výzkumné otázky

- **Jakým způsobem dítě zpracovává postavu v pohybu?**

Každé dítě je velmi individuální, ale z hlediska mého výzkumu mohu naznačit, jakým způsobem zpracovává dítě postavu v pohybu.

Na začátku své kresby v podstatě dítě nemá představu o tom, jak postava v pohybu vlastně vypadá, a proto je pro něj velmi těžké tuto postavu v pohybu nakreslit. Nejdříve postavu v pohybu ztvárňuje jako postavu, která se prakticky nepohybuje. Kreslí ji zepředu a pohyb se snaží ztvárnit pomocí nějaké pomůcky, která se k pohybu používá. Tato pomůcka se však většinou objevuje volně vedle postavy. V tomto období se dítě soustřeďuje na celý výkres, nejen na postavu, a tudíž se snaží celý obrázek vykreslit a vyplnit nejrůznějšími detaily, které s pohybem nesouvisí.

Po ztvárnění této postavy již začíná kreslit některé prvky, které postavu do pohybu uvádí. Nejdříve dítě začíná u dolních končetin. Postavu v pohybu zakreslí nakročením či zvednutím jedné nohy, a nebo chodidel v profilu.

Po zakreslení dolních končetin se dítě vrhá na kresbu horních končetin. Ruce začíná zvedat, čímž jí dodává pohyb. Později zjišťuje, že jak noha, tak i ruka se dají zahrnout, a začíná znázorňovat nejprve kolena, a potom lokty.

Po zakreslení dolních i horních končetin začíná postavu v pohybu otáčet, čímž vzniká profil a tedy i postava nakreslená v profilu. K tomu se přidává lehké naklonění většinou horní části těla a postava je vychýlena ze své vlastní osy.

K celé této postavě již dítě přidá pouze letící či vlající oděv nebo vlasy a u horních či dolních končetin vykreslí svaly.

Pokud přidá k postavě pomůcku, snaží se o vzájemnou souhru mezi postavou a pohybem. Děti v tomto období se již soustřeďují hlavně na postavu v pohybu, na její detaily a propracovanost.

- **Jakým způsobem se zpracování postavy v pohybu vyvíjí v závislosti na věku dítěte?**

Důležité je říci, že mezi dětmi neexistují žádné hranice, kdy přesně začínají kreslit postavu nebo vyjadřovat pohyb. Nemůžeme tedy ani říci, že přesně od toho roku, kreslí to či ono.

Dle mého výzkumu, ve kterém jsem tedy rozdělila 90 dětí do šesti skupin, mohu pouze konstatovat, že první skupina, která v podstatě nemá představu o tom, jak pohyb vypadá má nejmenší průměrný věk, tedy 7;10. Pokud se ale podíváme na věkové rozmezí, zjistíme, že sem patří žák ve věku 6;10 (tedy téměř nejmladší) a žák (11;5, tedy téměř nejstarší).

Pokud bych tuto skupinu srovnala např. se čtvrtou skupinou, která již nakreslí bez problémů dolní končetiny i horní končetiny v pohybu a již naznačuje postavu v profilu, zde je věkový průměr 9;6. Pokud se ale podíváme na věkové rozmezí této skupiny (7;1-12;0), zjistíme, že nejmladšímu žákovi je teprve 7;1, což je žák první třídy a měl by tedy patřit do první skupiny. Zde je opravdu vidět věková různorodost.

- **Jaký je rozdíl mezi děvčaty a chlapci?**

Z celkového počtu 90 dětí, se kterými jsem výzkum prováděla, bylo 48 dívek a 42 chlapců. Nedá se přesně říci, že by byl markantní rozdíl právě v pohlaví, a nebo že by pohlaví mělo vliv na vývoj figury nakreslené v pohybu. I tak se mi ale zdá, že jsou chlapci z mého vzorku dětí přece jen vývojově o něco lepší než děvčata. V první skupině totiž mají velkou převahu děvčata, a to zejména proto, protože chlapců je v této skupině velmi málo (pouze dva chlapci). Jak vyplývá z celkové tabulky (viz tabulka č.31) zhodnocení jednotlivých skupin, chlapci jakoby začali rozvíjet svoji postavu v pohybu až od druhé skupiny, tedy jakoby první vývojovou skupinu přeskočili. Pokud se podíváme i na poslední šestou skupinu, která v podstatě již plně dokáže pohyb postavy nakreslit, i zde mají převahu právě chlapci.

8. Závěry výzkumné studie

Jak jsem zjistila v průběhu mé studie, není naznačení a nakreslení postavy v pohybu pro děti na 1.stupni základní školy vůbec jednoduché. Některé děti ani v podstatě neví, co si pod pojmem postava v pohybu vybavit. Pokud nemají žádnou představu o tom, jak vlastně pohyb vypadá nebo co znamená, je velmi těžké figuru v pohybu nakreslit.

Z 90 dětí prvního stupně a zároveň tedy 90 kreseb dětí od první do páté třídy jsem vyhodnotila v rámci stanovených kritérií šest skupin. Tyto skupiny byly vyhodnoceny na základě kritérií nikoli však na základě věku, třídy či pohlaví.

Do první skupiny jsem zařadila děti, které v podstatě nemají představu o tom, jak figura v pohybu vypadá, a tudíž ji nemohou ani nakreslit. Děti kreslí postavu zepředu. Profil je zatím vyjádřen pouze u chodidel, která vytáčí do stran. U horních končetin děti naznačují vzpažené paže. Lokty, kolena ani svaly se u této skupiny nevyskytují. Postavu se snaží doplnit nějakou pomůckou k pohybu (např. švihadlem, míčem či kruhem). Jak jsem zaznamenala u mnohých výkresů první skupiny, děti vykreslují mnoho detailů okolo postavy a celkově se snaží zaplnit celý výkres. Na postavu v pohybu se až tak nesoustředí. Do této skupiny patří z celkového počtu 90 žáků 15 dětí. Věkové rozložení této skupiny je 6;10-11;5 a **průměrný věk je 7;10**. Co se týče chlapců a dívek, vyplňují tuto skupinu spíše dívky, a to počtem 13. Chlapci jsou pouze dva. Nejpočetněji je v této skupině zastoupena 1.a 2.třída. Je ale zajímavé, že jsou v této třídě zastoupeni i žáci třetí, čtvrté a dokonce páté třídy.

Do druhé skupiny jsem zařadila děti, které v podstatě již mají představu o tom, jak pohyb vypadá, ale nedokáží jej zcela nakreslit. Postavu v pohybu kreslí stále zepředu, profil horní poloviny těla a hlavy se zatím nevyskytuje. Horní končetiny kreslí děti v této skupině většinou vzpažené či upažené, lokty ani svaly se zatím nevyskytují. U dolních končetin dochází oproti první skupině k částečnému vývoji. Děti již kreslí nejen chodidlo v profilu, ale pohyb dolních končetin se snaží naznačit nakročenou nohou. Kolena ani svaly se však nevyskytují. Celkovou postavu děti doplňují pomůckou v pohybu. Do této skupiny patří z celkového počtu 90 dětí 23 žáků. Tato skupina je celkově tedy nejpočetnější skupinou. Převahu v této skupině mají chlapci, neboť jich je v této skupině 15 a dívek pouze 8. Věkové rozmezí této skupiny je 6;11-12;1 a **průměrný věk 8;9**. Nejhojněji je v této skupině zastoupena 2.a 3.třída.

Do třetí skupiny jsem zařadila děti, u kterých dochází k velkému rozvoji dolních končetin. Děti kreslí u dolních končetin kolena, nohy jsou nakročené a chodidla se objevují v profilu či na špičkách. Svaly se však zatím neobjevují. Profil horní poloviny těla nebo profil hlavy se u těchto dětí vyskytuje pouze náznakem. Horní končetiny kreslí děti vzpažené či upažené, a objevuje se také naznačení loktů. K doplnění pohybu děti stále používají pomůcky k pohybu, aby pohyb postavy umocnily. Jedná se však o větší souhru pomůcek a pohybu, než jako tomu bylo v předchozích skupinách. Žáci této skupiny se také snaží nahradit a doplnit postavu v pohybu slovy či slovními spojeními. Do této třetí skupiny patří z 90 dětí 18 žáků a převahu mají opět děvčata. Dívek je tedy 13 a chlapců 5. Věkové rozmezí se pohybuje mezi 8;6-12;5. **Průměrný věk třetí skupiny je tedy 10;7.** Převážně je tato skupina zastoupena 4.a 5.třídou.

Do čtvrté skupiny patří žáci, u kterých kromě dolních končetin dochází již k výraznému vývoji končetin horních, a také dochází k naznačení profilu. U horních končetin, které se v této skupině již vyskytují, se objevují vzpažené ruce a také lokty. Dolní končetiny kreslí děti jako v předchozí skupině, objevuje se již přesné naznačení kolenou, pokrčených či nakročených nohou, a také chodidla v profilu. Horní polovina těla se již u některých dětí objevuje také v profilu. U této skupiny se navíc poprvé objevuje také předklonění či zaklonění dané postavy, tudíž tedy vychýlení z osy. Tak jako u předchozí skupiny i v této skupině děti doplňují postavu v pohybu nějakou pomůckou. Vzájemná propojenost a souhra pomůcky a postavy v pohybu je již znát. Do čtvrté skupiny patří z celkového počtu 90 dětí 21 žáků a tato skupina je tedy hned po druhé skupině nejpočetnější. Převahu zde mají chlapci, kterých je dvakrát více než dívek. (7 dívek, 14 chlapců). **Věkový průměr 9;6** je v této skupině menší než v předchozí skupině o celý jeden rok. Věkové rozmezí je 7;1-12;0. V této skupině převládá 4.třída, ale také 5. a 1.třída, což je velmi zajímavé, neboť první třída se v předchozí třetí skupině nevyskytuje

V páté skupině jsou již zařazeny děti, které zvládají zakreslení dolních i horních končetin a dochází u nich k rozvoji v oblasti profilu. Žáci již nekreslí postavu v pohybu pouze zepředu, ale horní polovina těla je nakreslena v profilu. Hlava, která je nakreslena také v profilu má již správné proporce. Horní končetiny jsou již nakresleny ve vzpažení či upažení, a lokty jsou také znázorněny. Dolní končetiny jsou nakresleny jako u předchozích dvou skupin. Objevují se kolena, naznačení pohybu nakročenou nohou či chodidlo v profilu. Celková postava v pohybu je vychýlena za své

vlastní osy, tzn. že je většinou v předklonu, a také je doplněna o nějakou pomůcku určenou k pohybu. Do této skupiny patří 8 žáků a jejich počet z hlediska pohlaví je vyrovnaný, 4 dívky a 4 chlapci. Věkové rozmezí se pohybuje od 9;3-12;4 a **průměrný věk páté skupiny je tedy 10;8. V této skupině se již 1.a 2.třída nevyskytuje a převládá 5.třída.**

Do šesté skupiny jsou již zařazeny děti, které přesně ví, jak pohyb postav vypadá, a jak jej správně zakreslit. Žáci v této šesté skupině nakreslí bez problémů postavu v pohybu v profilu. V profilu je zakreslena hlava, trup i spodní polovina těla. Horní končetiny jsou ohnuté, tedy žáci zakreslují lokty, a poprvé začínají tito žáci zakreslovat také svaly. U dolních končetin se opět vyskytují kolena, chodidla v profilu, nakročení nohou, a také znázornění svalů. Postavy jsou již lehce zakloněny či předkloněny a dochází tedy k vychýlení z osy. Pomůcky k pohybu se již nevyskytují. Žáci se spíše soustředí na propracování celého těla a jeho částí. Pohyb je oproti jiným skupinám doplněn o letící vlasy, které pohyb umocňují. Tato skupina je svým počtem nejmenší, patří sem 5 žáků, z toho 3 chlapci a 2 dívky. Věkové rozmezí žáků je 10;3-11;7 a **věkový průměr této šesté skupiny je 11;2. Tato skupina je již zastoupena pouze žáky 4.a 5.třídy.**

Závěr

Závěrem mé diplomové práce mohu říci, že jsem velmi ráda, že jsem mohla tento výzkum s dětmi prvního stupně základní školy provádět. Jsem si vědoma toho, že jsem jednotlivé kresby nemohla posoudit nebo diagnostikovat tak jako psycholog, ale snažila jsem se v rámci možností o jejich zpracování.

Zjistila jsem, že kresba postavy v pohybu není pro děti vůbec jednoduchá. Některé děti v podstatě ani nevěděly, co si mají pod pojmem postava v pohybu představit. Už u zadání úkolu je vidět, jak je každé dítě individuální a rozdílné. Některé děti hned vezmou do ruky tužku a začnou postavu v pohybu kreslit, některé děti se hned ptají, vykřikují a ukazují, co budou kreslit a někteří žáci pouze sedí a jejich představy o pohybu či o postavě jsou minimální.

V teoretické části jsou tedy shrnuty poznatky vývojové psychologie, zejména tedy vývoj mladšího školního věku. Dále je nastíněn vývoj dětského výtvarného projevu, a také jeho počátek a rozvoj kresby samotné.

Praktická část je zaměřena na vývoj kresby figury v pohybu, tedy jakým způsobem se kresba lidské postavy vyvíjí nejen v závislosti na věku. Snažila jsem se tedy pomocí šesti skupin naznačit kresebný vývoj figury v pohybu. Jsem si vědoma, že právě rozdělení dětí do jednotlivých skupin, které jsem provedla, nebylo v některých případech zcela zřetelné, a tudíž nemusí být přesné. K tomu, aby si člověk udělal představu o vývoji kresby figury v pohybu dítěte, mi však toto rozdělení postačilo.

Každé dítě je jiné a každé dítě si pod pojmem figura v profilu vybaví něco jiného. Některé dítě kreslí postavu pouze zepředu, jiné nastíní hned profil. Velký rozdíl je také z hlediska tříd a věku. U první třídy jsem byla až velmi mile překvapena a pouze jsem si potvrdila, že na věku opravdu nezáleží. Neexistují žádné pevné hranice mezi dětmi nebo nějaké škatulky, do kterých bychom mohly děti zařadit. Je tedy třeba vyzdvihnout, že dětská různorodost v kresbě je výjimečná a originální.

I když to byl můj první výzkum, musím říci, že jsem nesmírně ráda, že jsem si vybrala právě toto téma. S dětmi budu v kontaktu celý život, a tak se mi tento výzkum opravdu velmi hodí.

Seznam použité literatury:

ALLEN, K.E., MAROTZ, L.R.: *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let.* Praha: Portál, 2002. 187s. ISBN 80-7367-055-0

BABYRÁDOVÁ, H.: *Symbol v dětském výtvarném projevu.* Brno: MU, 1999. 132s. ISBN 80-210-2079-2

BANAŠ, J., GERÓ, Š., JUSKO, A., NEFRANKOVÁ, E.: *Didaktika výtvarnej výchovy.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989. 350s. ISBN 80-08-000013-9

CASEOVÁ, C., DALLEYOVÁ, T.: *Arteterapie s dětmi.* Praha: Portál, 1995. 175s. ISBN 80-7178-065-0

DAVIDO, R.: *Kresba jako nástroj poznání dítěte.* Praha: Portál, 2001. 205s. ISBN 80-7178-449-4

HŘÍCHOVÁ, M., NOVOTNÁ, L., MIŇHOVÁ, J.: *Vývojová psychologie pro učitele.* Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2000. 82s. ISBN 80-7082-626-6

KARBUSICKÁ, L.: *Výtvarná výchova a dítě.* Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985. 116s.

KUTÁLKOVÁ, D.: *Jak připravit dítě do 1. třídy.* Praha: Grada, 2010. 204s. ISBN 978-80-247-3246-6

KURIC, J. A KOL.: *Vývojová psychologie.* Praha: SPN, 1964. 161s.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie.* Praha: Grada, 1998. 343s. ISBN 80-7169-195-X

PIAGET, J.: *Psychologie dítěte.* Praha: Portál, 1997. 143s. ISBN 80-7178-146-0

PETROVSKIJ A.V.: *Vývojová a pedagogická psychologie*. Praha: SPN, 1977. 275s.

SVOBODOVÁ, M.: *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1998. 86s. ISBN 80-85808-47-1

ŠVANCARA. J.A KOL.: *Diagnostika psychického vývoje*. Praha: Avicenum, 1980. 395s.

ŠTURMA, J., VÁGNEROVÁ, M.: *Kresba postavy -příručka*. Bratislava: 1982. 102s.

UŽDIL, J.: *Čáry klikyháky paňáci a auta*. Praha: SPN, 1974. 121s.

UŽDIL, J.: *Mezi výchovou a uměním*. Praha: SPN, 1988. 194s.

UŽDIL, J.: *Výtvarný projev a výchova*. Praha: SPN, 1978. 333s.

UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E.: *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Praha: SPN, 1983. 190s.

VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie I, Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 475s. ISBN 80-246-0956-8

VÍTKOVÁ, M.: *Výtvarná výchova dětí předškolního a školního věku*. Brno: Institut pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků, 1987. 92s.

ZÄHME, V.: *Co by měly děti znát*. Dobřejovice: Rebo, 2005. 202s. ISBN 80-7234-420-X

Jiné zdroje:

<http://www.databazeknih.cz/citaty/bohumil-hrabal-190>

převzato dne 22.4.2011

Přílohy

Příloha č.1 Kresba figury v pohybu u první skupiny

Příloha č.2 Kresba figury v pohybu u druhé skupiny

Příloha č.3 Kresba figury v pohybu u třetí skupiny

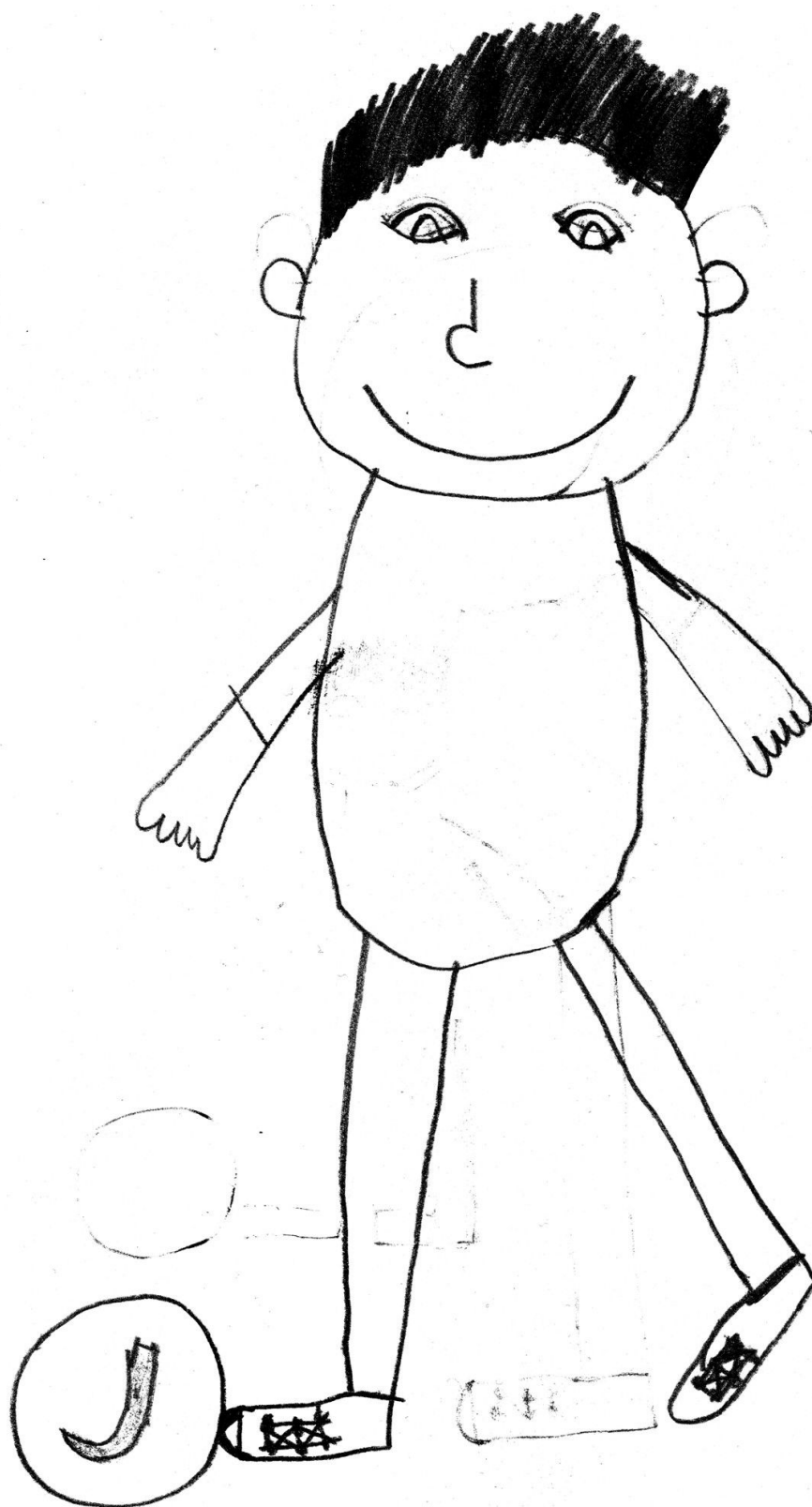
Příloha č.4 Kresba figury v pohybu u čtvrté skupiny

Příloha č.5 Kresba figury v pohybu u páté skupiny

Příloha č.6 kresba figury v pohybu u šesté skupiny

Příloha č.1 Figuru v pohybu ztvárnila dívka 2.třídy ve věku 7;11

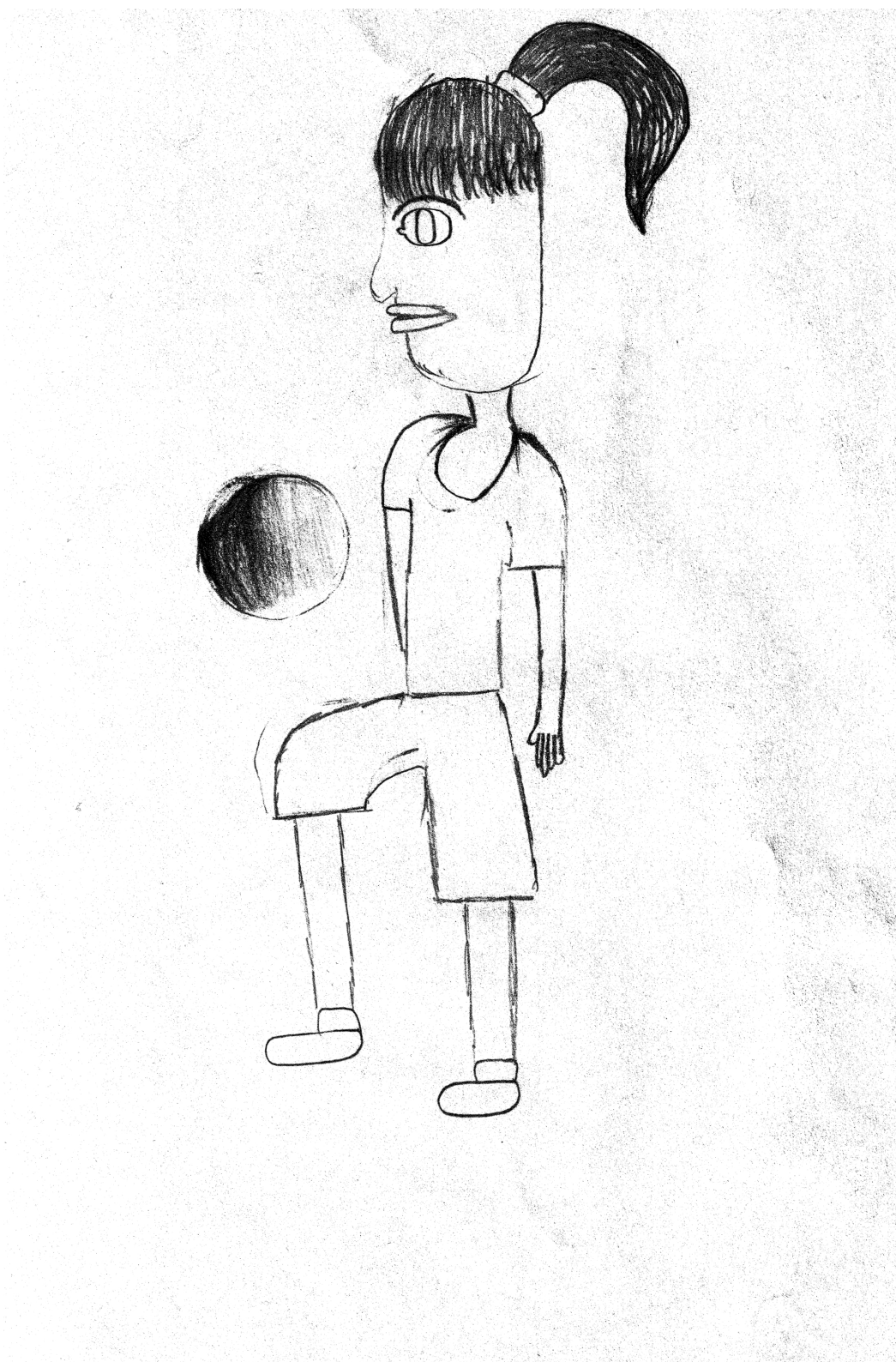
Příloha č.2 Figuru v pohybu ztvárnil chlapec 5.třídy ve věku 11;4

Příloha č.3 Figuru v pohybu ztvárnil chlapec 5.třídy ve věku 11;9

Příloha č.4 Figuru v pohybu ztvárnila dívka 3.třídy ve věku 9;9

Příloha č.5 Figuru v pohybu ztvárnila dívka 4.třídy ve věku 9;3

Příloha č.6 Figuru v pohybu ztvárnila dívka 5.třídy ve věku 11;0